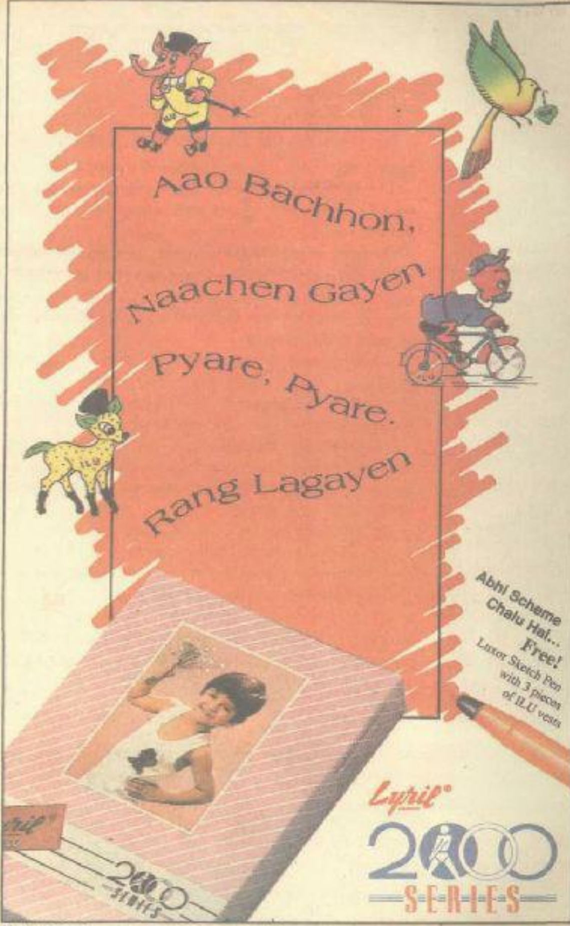

मे १९७३

दोन नवे देश

ता. ३१ डिसेंबरच्या मध्य-रात्री गत वर्षाला निरोप देऊन नवीन वर्षाच्या स्वागतासाठी जगात सर्वत्र घंटा वाजल्या. ठीक याच वेळी 'प्राग' व 'ब्राटिस्लावा' मध्ये झेक व स्लोवाकिया या दोन नवीन देशांच्या निर्मितीची घोषणा करण्यात आली. या दोन नवीन रिपब्लिकांच्या निर्मितीमुळे जगाच्या नकाशावरील 'झेकोस्लोवाकिया' नावाचा देश लुप्त झाला. वीस दिवसांनंतर या दोन्ही देशांना संयुक्त राष्ट्रसंघाचे सभासदत्व मिळाले. हे दोन धरून आता संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या सभासद-देशांची संख्या १८० झाली.

सन १९१५ मध्ये आस्ट्रियाच्या साम्राज्याचे पतन झाल्यावर झेकोस्लोवाकिया देशाचा जन्म झाला. त्या काळी आस्ट्रियाच्या वर्चस्वाखाली असलेली राज्ये बोहमिया, मोराविया, सायलीशिया व रुथेनियाचा काही भाग मिळून एक नवीन देश तेव्हा बनला. या देशाचे नेतृत्व थॉमस गॅरिक मजारिक आणि एडवर्ड बेन्स यांनी केले. गॅरिक मजारिक पहिले अध्यक्ष बनले व सन १९३५ पर्यंत त्यांनी ही जबाबदारी संभाळली. त्यांच्या नंतर बेन्स अध्यक्ष झाले.

त्या काळी आपल्या महत्त्वाकांक्षी राज्य-विस्ताराच्या योजनेत अडॉल्फ हिटलरने सन १९३५ मध्ये 'सुडेटन लंड'या प्रांतावर कब्जा केला. पुढील वर्षी त्याने पोलंडवर हल्ला केला आणि दुसरं महायुद्ध सुरू होण्यापूर्वीच त्याने संपूर्ण झेकोस्लोवाकियावर ही हल्ला चढविला. बेन्स लंडनला गेले आणि त्यांनी आपले प्रवासी सरकार स्थापन केले.

सन १९४५ मध्ये दोस्त राष्ट्रांनी नाझी जर्मनीचा पराभव केला. आणि दुसऱ्या महायुद्धाच्या शेवटी झेकोस्लोवाकिया सोवियत संघात सामिल झाला. सन १९४८ मध्ये अंतोतिन नोवोत्नीच्या नेतृत्वाखाली येथे कम्यूनिस्ट राजवट सुरू झाली. युद्धजन्य परिस्थितीमुळे देशाची आर्थिक स्थिति खालावली होती. तीत सुधारणा करण्यासाठी लोकांनी उदार नीति अवलंबिली. नोवोत्नी यांच्या हातून अधिकारसूत्रे काढून घेण्यात आली आणि अलेक्झँडर ड्यूब्सेक यांच्या नेतृत्वाखाली सन १९६८ मध्ये सुधारणावादी सरकार स्थापन झाले. तथापि सुधारणावाद्यांचे उग्र सुधार लोकांना आवडले नाहीत. यानंतर यु.एस्.एस्.आर्. ने वार्सा तहांतर्गत झेकोस्लोवाकियावर आक्रमण केले

आणि ड्यूब्सेक यांनी राजिनामा दिला. यानंतर युरोपीय देशात झालेले कित्येक बदल आपण पहातच आलो आहोत.

झेकोस्लोवाकियाच्या जनतेत दोन-तृतीयांश झेक आहेत व बाकीचे लोक आहेत-स्लोवाक, जर्मन, पोल, हंगेरियन व अन्य अल्प-संख्यक. अधिक संख्यावाल्यांच्या नियंत्रणाखाली कुचंबलेल्या अल्पसंख्यकांची आपले स्वतंत्र राज्य असावे अशी इच्छा होती. १७ जुलई १९९२ रोजी स्लोवाक रिपब्लिकने आपल्या स्वतंत्र राज्याची घोषणा केली. परंतु अधिक संख्यावाल्या स्लोवाकांना हे विभाजन मान्य नव्हते. म्हणून दोन्ही रिपब्लिकांनी सार्वमताचा अंतिम निर्णय घेतला. परंतु राष्ट्रीय संसदेने नोव्हेंबर मध्ये हा निर्णय फेटाळून लावला. तसेच झकोस्लोवाक फेडरेशन रद्द करण्यासाठी घटनेत काही सुधारणा करण्याची फेडरल संसदेकडे मागणी केली. फेडरल संसदेने विभाजन मान्य केले आणि अशा रीतीने नव्या वर्षाच्या प्रारंभी दोन नवीन देशांचा जन्म झाला.

१५ जानेवारी रोजी 'प्राग' व 'ब्राटिस्लावा' येथून तेथील विदेश-मंत्री न्यूयॉर्कला गेले व त्यांनी संयुक्त राष्ट्रांकडे सभासदत्वाचा अर्ज सादर केला. सभासदत्व मिळाल्यावर मिलान नाज्को म्हणाले-"या महान दिवशी स्लोवाकियाच्या इतिहासाचा नवा अध्याय सुरू होत आहे", तर जोसेफ जिलेनिक म्हणाले-"मानवी अधिकार व स्वतंत्रतेच्या मौलिक सिद्धांतांचे जतने करण्यासाठी झेक रिपब्लिक सर्वतोपरी प्रयत्नशील राहील."

नारायण आणि नारळ

बलभद्र नावाच्या तरुणाचे गुरुकुलातले शिक्षण पूर्ण झाले आणि तो परत आपल्या गावी रहायला गेला. त्याचे वडीलही चांगले विद्वान होते. आपली शेती करता करता, ते काही लेखनही करत असत. बलभद्र परत आल्यावर त्यांनी त्याला सुचवले की, त्याने आपल्याबरोबरच राहून लेखन कामात आपल्याला मदत करावी. बलभद्रचे वडील काही संस्कृत ग्रंथांचे हिन्दी भाषांतर करून ते शहरातील जमीनदाराकडे पाठवत असत.

हे भाषांतराचे काम बलभद्रला खूप आवडले. त्याच्या मदतीमुळे काम भरभर होऊ लगले. त्याच्या वडिलांनी हंसपुराण नावाच्या ग्रंथाचे भाषांतर पूर्ण केले व ते बलभद्रला म्हणाले, "बेटा, हे भाषांतर जमीनदारकडे घेऊन जा.

तो ग्रन्थ घेऊन बलभद्र शहराकडे निघाला. वाटेत त्याला एक माणूस भेटला. तो म्हणाला, "अरे, बलभद्रच ना तू? कुठेतरी निघालेला दिसतोयस?"

त्या माणसाच्या प्रश्नांची उत्तरे तर बलभद्रने दिली; पण तो माणूस कोण, हे काही त्याच्या लक्षात येईना! त्या माणसाने ही गोष्ट बरोबर हेरून म्हटले, "अरे विसरलास होय? मी नारायण!?"

आता बलभद्रला बरोबर आठवले. त्या दिवसात नारायण लहान मुलांना एकत्र करून त्यांना छान-छान गोष्टी सांगायचा. पण गोष्ट चालू असतानाच कुठूनशी त्याची बायको येऊन त्याला रागावे आणि मुलांना तेथून हाकून लावी. पण पुन्हा त्यांना एकत्र करून नारायण गोष्ट पुरी करी. गोष्ट मधे कुठे थांबली होती, हे मुलांपेक्षा नारायणच्याच लक्षात असे.

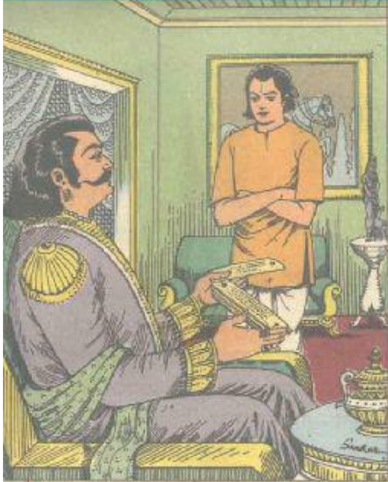
सुनंदा ठाकुर

नारायण यावर हसून म्हणाला, "ठीक आहे, सोडून दे रे! बरं, तू उद्या संध्याकाळपर्यन्त परत येणार असशील, तर माझ्यासाठी एक नारळ आण शहरातून! परवा सकाळी पूजेच्या वेळी देवळात नारळ फोडायचाय मला. आपल्या गावात चांगले नारळच मिळत नाहीत!"

"तुमच्यासाठी उद्या संध्याकाळी नक्की आणीन मी एक नारळ. खात्री बाळगा." बलभद्र म्हणाला.

तरीही नारायण पुन्हा म्हणाला, "विसरू नको हं! या गावात मी कुणाला काही करायला सांगितलं, की नुसतेच मुंडी हलवतात सर्वजण. पण करत मात्र नाही कुणीसुध्दा! निदान तू तरी त्यांच्यासारखा नसशील अशी आशा आहे मला!"

बलभद्रने हसून त्याला वचन दिले की, उद्या त्याला नारळ नक्कीच मिळेल. नन्तर संध्याकाळपर्यन्त शहरात पोचून त्याने ग्रन्थ जमीनदाराच्या हाती दिला. हंसपुराणाचे ते भाषान्तर पाहून जमीनदाराने आश्चर्याने विचारले, "अरे! हा अनुवाद इतक्या लवकर करणं कसं शक्य झालं?"

बलभद्रने आपले गुरुकुलातले शिक्षण व नन्तर आपण आपल्या पित्याला त्याच्या भाषान्तरासाठी करत असलेली मदत वगैरेबद्दल जमीनदाराला सांगितले. तेव्हा जमीनदाराने त्याला एक श्लोक म्हणून दाखवला व त्याचा अर्थ विचारला. बलभद्रने जमीनदाराला म्हटले की या संस्कृत श्लोकाचे एकच नव्हे, तर अनेक अर्थ होतात; आणि त्याने श्लोकाचे एकूण अठरा अर्थ सांगितले.

ते सारे ऐकून जमीनदार फारच आश्चर्यचकित झाला व तो म्हणाला, "तू तर असामान्य असा पंडित आहेस इथे तू चार दिवस राहिलास, तर मी इथे एक पंडितसभा बोलावू म्हणतो."

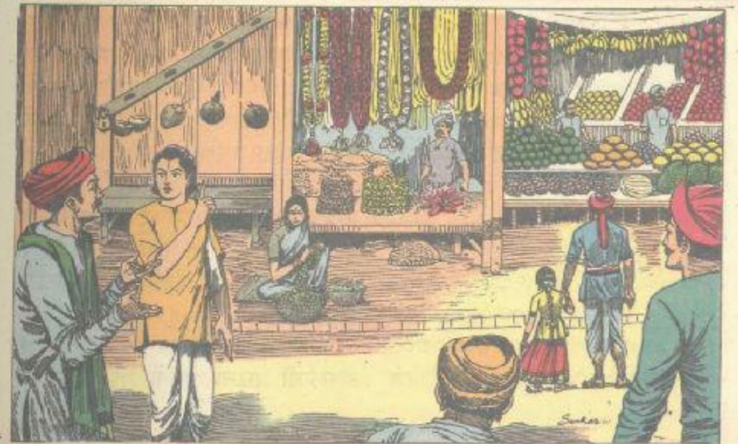
बलभद्रला एकदम नारायणच्या नारळाची आठवण झाली. पण ती गोष्ट जमीनदाराला कशी सांगावी हे त्याला कळेना. त्याने तर नारायणला वचन दिले होते, व आपल्यामुळे त्याच्या भक्तीत बाधा येऊ नये अशी बलभद्रची इच्छा होती. पण केवळ एका नारळासाठी जमीनदारची इच्छा डावलणेही इष्ट झाले नसते, असा विचार करून त्याने एक कल्पना लढवली.

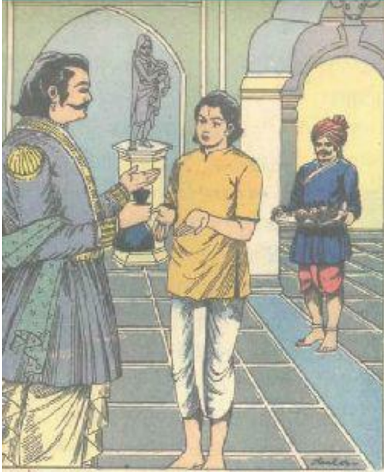
"महाराज, माझी आजी सध्या आजारी आहे. तिच्यासाठी औषध घेऊन मला उद्या संध्याकाळी आपल्या घरी पोचायला हवं." बलभद्रने जमीनदाराला खोटेच सांगितले.

"बास, इतकंच? औषध कोणते सांग मला, म्हणजे मी ते आपल्या माणसाकरवी पाठवीन तुझ्या घरी." जमीनदार पटकन म्हणाला.

आता मात्र बलभद्र गडबडला; तो म्हणाला, "महाराज, माझ्या आजीचा आजार तसा बराचसा मानसिक आहे. माझ्या तिथल्या गैरहजेरीमुळे ती माझ्यासाठी चिंतित आहे. त्यामुळे तिच्या जवळ राहून तिला मी स्वतःच औषध पाजलं पाहिजे, तोपर्यन्त नुसत्याच औषधाचा काही उपयोग होणार नाही, असं वैद्याचं म्हणणं आहे."

जमीनदार यावर काहीच बोलू शकेना. त्याने फक्त त्या रात्री आपल्याच घरी आराम करून दुसऱ्या दिवशी आपल्या घरी जाण्याबद्दल बलभद्रला सुचवले

आणि त्याच्या रहाण्याची व खाण्यापिण्याची सारी व्यवस्था केली.

त्या रात्री विश्रान्ती घेतल्यानन्तर दुसऱ्या दिवशी सकाळी बलभद्र नारळ खरेदी करण्यासाठी बाजारात गेला. परन्तु त्याच दिवशी कोणा नारळवाल्याचे निधन झाल्यामुळे नारळाची सगळी दुकाने बन्द होती. त्याला नारळ खरेदी न करताच परत यावे लागले.

परत घरी आल्यावर जमीनदाराच्या स्वयंपाक्याला त्याने नारळाबद्दल विचारले. स्वयंपाकी म्हणाला, "इथं पोतंभर नारळ आहेत; पण जमीनदाराच्या परवानगीशिवाय मी कोणाला काही देऊ शकत नाही. तू जमीनदाराकडे मागणंही बरं दिसणार नाही, मोठ्या माणसांकडे अशा क्षुल्लक गोष्टी मागू नयेत."

तरीही नारायणला दिलेले वचन बलभद्रचा पिच्छा सोडत नव्हते. शेवटी जमीनदाराकडे जाऊन तो म्हणाला, "माझ्या आजीला नारळाचं खोबरं फार आवडतं. अन् बाजारात तर मला आज नारळच मिळू शकला नाही."

"अरे, इतक्या क्षुल्लक गोष्टीची मागणी करावी लागली तुला माझ्याकडे?" असे म्हणून जमीनदाराने चार नारळ व दहा हजार अशर्फ्या देऊन बलभद्रला रवाना केले.

बलभद्र आपल्या गावी पोचला, तेंव्हा रात्र झाली होती. रक्कम पित्याला देऊन त्याने शहरात काय काय घडले याबद्दल सारा वृत्तान्त कथन केला. तेव्हा वडील त्याला म्हणाले, "जमीनदारांनी आजपर्यन्त कोणत्याही ग्रन्थाची इतकी मोठी रक्कम कोणालाच दिली नाही. ते तुझ्यावर फारच खूष झालेले दिसतायत. पंडित सभेत भाग घेतला असतास, तर त्यांनी तुला नक्कीच एक लाख अशर्फ्या दिल्या असत्या. तू केलंस, ते काही बरं नाही केलंस."

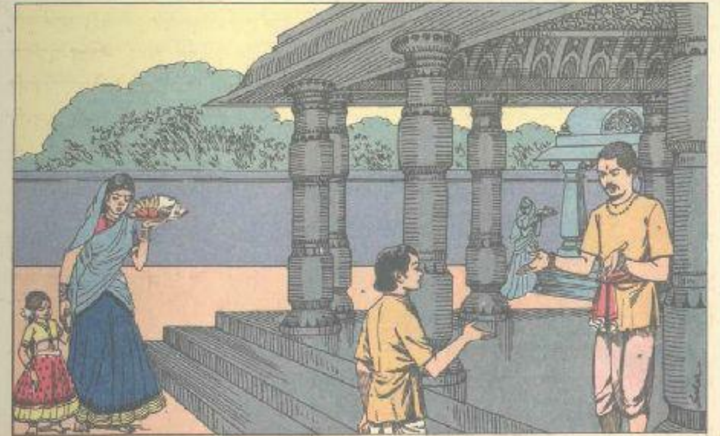
"पण गुरुकुलात आम्हाला शिकवलं होतं की, धनापेक्षा वचनाचं महत्त्व अधिक असतं." बलभद्र म्हणाला, "आपल्याला जे धन मिळणं नशिबात असतं, ते आपोआप चालून आपल्याकडे येतं."

तेव्हा वडील त्याला म्हणाले, "पण हे सारं तू नारायणसारख्या माणसासाठी बोलतोयस, हे मला खटकतंय. तुला प्रथम ही गोष्ट समजून घ्यायला हवी की– आपल्याला जी कामं करायची, त्यातली महत्त्वाची कोणती व कोणती बिनमहत्वाची! ते जमलं नाही तर तुझ्या जीवनात अडचणींचे डोंगरच उभे रहातील."

बलभद्र थोडा वेळ नारायणच्या घराच्या कट्ट्यावर बसून राहिला; पण बराच वेळ नारायण न आल्याने, आपण नारळ आणल्याबद्दल एक चिठ्ठी लिहून ती कुलुपाला अडकवून बलभद्र निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी सकाळीही नारळ घेऊन तो नारायणकडे गेला आणि पुन्हा कुलूप पाहून तो मन्दिरात गेला. तेथेही नारायण न आल्याचे कळल्याने त्याने पुजाऱ्याजवळ त्याच्यासाठी निरोप ठेवला.

पुन्हा दुपारीही नारायणला नारळ द्यायचा विचार करून बलभद्र ऐन दुपारच्या कडक उन्हातून त्याच्याकडे गेला. नारायण घरात कसलेसे पुस्तक वाचत बसलेला होता. बलभद्र आलेला पाहून, तो चिडून म्हणाला, "मला कोणी

मुकाट्याने वाचूही देत नाही. बोल काय हवंय तुला?"

"तुमच्याकरता मी नारळ घेऊन काल रात्री आलो होतो, नंतर पुन्हा सकाळी आलो, अन् आत्ता पुन्हा आलो. तुम्ही कुठं परगावी गेला होता का?" बलभद्रने विचारले.

"पर गांव? नाहीतर! इथे येणारांचा त्रास चुकवावा, म्हणून मी पुढील दारी कुलूप घालून, पुन्हा मागल्या दाराने आत येऊन बसतो." नारायण उत्तरला.

"ओहो, असं होय? मग आज सकाळी तुम्ही देवापुढे नारळ नाही फोडलात?" बलभद्रने विचारले.

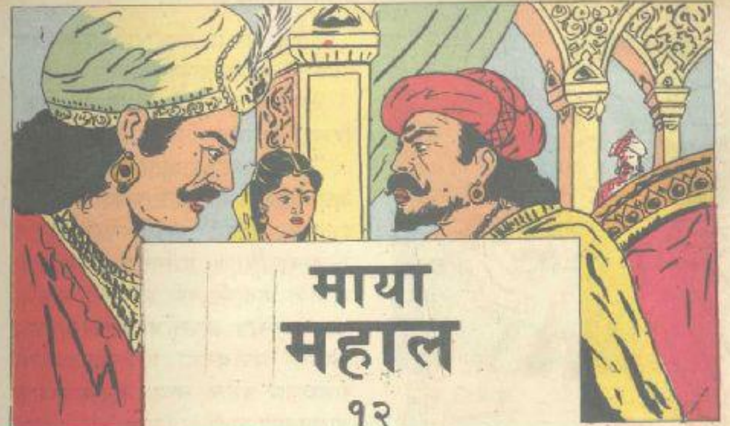
"नारळ फोडणं काही फारसं महत्त्वाचं नव्हे; असेल जवळ तर फोडतो मी, नाहीतर नाही! सध्या माझी तब्येत बरोबर नाहीय. वैद्यानं सांगितलंय की मी रोज अभ्रभस्म खावं. तू कधी शहरात गेलास, तर आण हं अभ्रभस्म माझ्यासाठी!"

बलभद्रच्या हातातला नारळ पाहूनही नारायण त्याबद्दल काही बोलला नाही, तेंव्हा जरा रागावूनच त्याने नारायणच्या समोर नारळ ठेवून तो आणण्यासाठी आपल्याला कसा त्रास सोसावा लागला याचे वर्णन केले.

तेंव्हा नारायण म्हणाला, "अरे मी विसराळू नाहीये पोरा! पण मी म्हटलं, अन् कुणी काही आणलं असं तुझ्याच बाबतीत घडतंय. तू नारळ आणलास, याचं आश्चर्यच वाटतंय मला! झालं ते झालं! विसरून जा तू! पण अभ्रभस्म मात्र माझ्यासाठी आणू नकोस हं! अन् दुसऱ्या कुणाला आणायलाही सांगू नकोस; कारण फार महाग आहे ते."

हे ऐकून बलभद्र चक्रावूनच गेला! पित्याच्या बोलण्याचे सत्य त्याच्या लक्षात आले; अन् तो योग्य-अयोग्य कामे ओळखण्याची बुद्धि मिळवण्याच्या प्रयत्नाला लागला.

माया महाल

१२

(जादूमहालातून बाहेर पडून युवराणी विद्यावती व महेन्द्रनाथ संध्याकाळपर्यन्त मुनीच्या झोपडीत पोचले. त्यांना पाहून मुनीला फार आनन्द वाटला व त्याने आपली आत्मकहाणी त्या दोघांना सांगितली. मुनी हा आपला काका जितेन्द्रनाथच आहे, हे महेन्द्रला समजले व त्याचवेळी राजकुमारी विद्यावतीलाही कळून चुकले की महेन्द्रनाथ हा कोणी सामान्य घरातला तरूण नसून तो एक राजपुत्रच आहे. महेन्द्र व विद्यावती मुनिवेष धारण करून मुनीबरोबर वीरगिरीकडे निघाले.—पुढे वाचा.)

युवराणी नाहीशी होऊन दोन आठवडे लोटले, तरी तिचा काहीच पत्ता न लागल्याने राजा-राणी फार चिंतेत होते.

तेथेच उपस्थित असलेल्या सेनापति वाचस्पतीला विचारले, "आचार्य! आचार्य जगत्पतीने अन्य ज्योतिष्यांशी कोणत्या विषयाबद्दल चर्चा केली याबद्दल आपणाला काही कळले का?"

"अजूनपर्यन्त काहीच कळलं नाही महाराज! पण विशेष म्हणजे युवराणीच्या कुंडलीप्रमाणे आता तिचा शुभकाल सुरू होत आहे. माझ्या अंदाजाप्रमाणे तिच्या ग्रहांच्या प्रभावाने ती आता राजधानीत पोचायला हवी." आचार्य वाचस्पती संतोषाने म्हणाला.

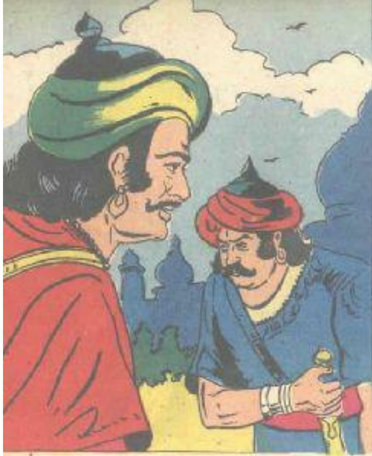
"आपण तर मोठाच शुभसमाचार सांगितलात!" महाराणी वज्रेश्वरी देवी

बोलली. तिचा गळा भरून आलेला होता.

अुग्रसेन तेथून बाहेर जायला निघाला. इतक्यात एक शिपाई समोरून येत असलेला दिसला. तो म्हणाला. "आत्ताच एक पालखी येअून राजवाड्यासमोर थांबलीय. तिच्याबरोबर तीन घोडेस्वारही आहेत. त्यांच्यातला एक आत्ताच महाराजांना भेटायचं म्हणतोय."

"असं? त्यानं आपलं नाव काय सांगितलंय?" सेनापती अुग्रसेनने सावधगिरी दाखवत विचारले.

"काहीच नाही सांगितलं मालक!"

"ठीक आहे. पण पालखीत कोण आहे?" अुग्रसेनने पुढे चौकशी केली.

"मालक! पालखीवर पडदा आहे!" शिपाई म्हणाला.

"हं! ठीक. तू जा आता. मी आलोच." असं म्हणून सेनापति पुन्हा राजाच्या कक्षात आला. त्याने पालखी व घोडेस्वारांबद्दल सांगितले. महाराणी राजाला अुतावीळपणे म्हणाली. "प्रभु, त्या पालखीत आपलीच विद्यावती असू शकेल! बरोबरचा घोडेस्वार कुणी राजकुमार असेल. चला, आपण आताच जाअून पाहू या."

पण काही विचार करत राजा म्हणाला, "पालखीत आपलीच बेटी असेल तर आतापर्यन्त तिथेच कशी थांबली असती? राजवाडा तिला नवा नव्हे!" तरीही पोटच्या अुत्सुकतेमुळे राजा जागचा अुठला. तिघेही राजवाडयाच्या प्रवेशद्वारी पोचले, तेंव्हा एक पालखी खाली अुतरवली जात होती; अन् तिघांपैकी एका घोडेस्वाराने पुढे होअून राजाला नमस्कार केला.

घोडेस्वार म्हणाला, "हिमगिरी राज्यावर राज्य केलेल्या राजा त्रिलोकपतीचा नातू मी!" हे सांगताना त्याच्या चेहऱ्यावर राजेशाही ऐट दिसत होती.

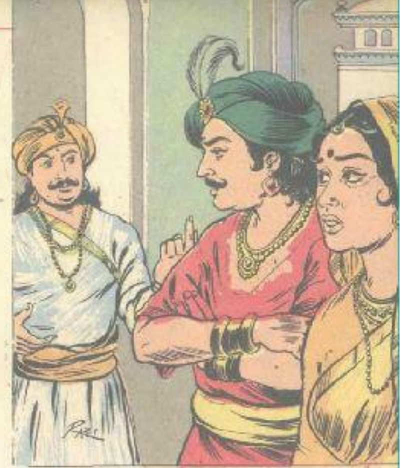
"हिमगिरीचा राजा तर अुमापति न?" संशयाने राजाने विचारले.

"होय महाराज! त्या अुमापतीने राजा त्रिलोकपतीला पदच्युत करून ते सिंहासन बळकावले आहे. मी त्रिलोकपतीचा धाकटा भाअू कैलासपती याचा मुलगा आहे. त्यावेळी माझे आजोबा, माझे वडील गजपती अन् मीही राज्य सोडून हिमगिरीबाहेर पडलो होतो. माझं नाव जगत्पती आहे. घोडेस्वार ऐटीत बोलला. 'जगत्पती' हे नाव ऐकताच राजा व आचार्य वाचस्पती दचकले व एकमेकांकडे पाहू लागले. अुग्रसेनचा हात लगेच आपल्या तलवारीच्या मुठीवर गेला.

"मी आपणासाठी एक चांगली बातमी आणलीय महाराज! आपली कन्या विद्यावती हिला वाचवून मी इथे बरोबर आणलीय. विद्यावती याच पालखीत आहे." पालखीकडे इशारा करत जगत्पती म्हणाला.

"काय? माझी बाळी पालखीत आहे?" एक पाय पुढे टाकत राणीने विचारले.

परन्तु आपल्या नजरेनेच तिला थांबवत राजा त्या घोडेस्वार जगत्पतीला म्हणाला, "असं? पण पालखीत खरोखरच जर विद्यावती असेल, तर

अजून पालखीतून अुतरून ती धावत आमच्याकडे का नाही आली? तिची तब्येत तर बरी आहे ना?"

"होय महाराज, छान आहे की! आताच तिला पालखीबाहेर यायला सांगतो मी." जगत्पती म्हणाला, अन् पाळखीचा पडदा दूर करत तो म्हणाला. "आता बाहेर ये राजकुमारी! तुझे आईवडील तुझी वाट पहात आहेत." असे म्हणून जगत्पती राजदम्पतीजवळ गेला.

पडदा बाजूला सारून मालिनी पालखीबाहेर आली अन् भिअून चहूकडे पाहू लागली.

'दुरून पाहून तर ही आपल्या मुलीसारखीच दिसतेय, मग तिला इतकी भीती कसली वाटतेय?' राजदम्पतीच्या मनात आले. इतक्यात सेनापती अुग्रसेन झडप घालून जगत्पतीजवळ आला आणि त्याचे मनगट पकडून तीक्ष्ण स्वरात विचारले, "ही तरुणी विद्यावती नव्हेच! तुझ्याकडून चूक झाली असावीसं वाटतंय!"

"नाही, ती युवराणी विद्यावतीच आहे, यात शंकाच नाही." अत्यंत बेपर्वाईने जगत्पती म्हणाला.

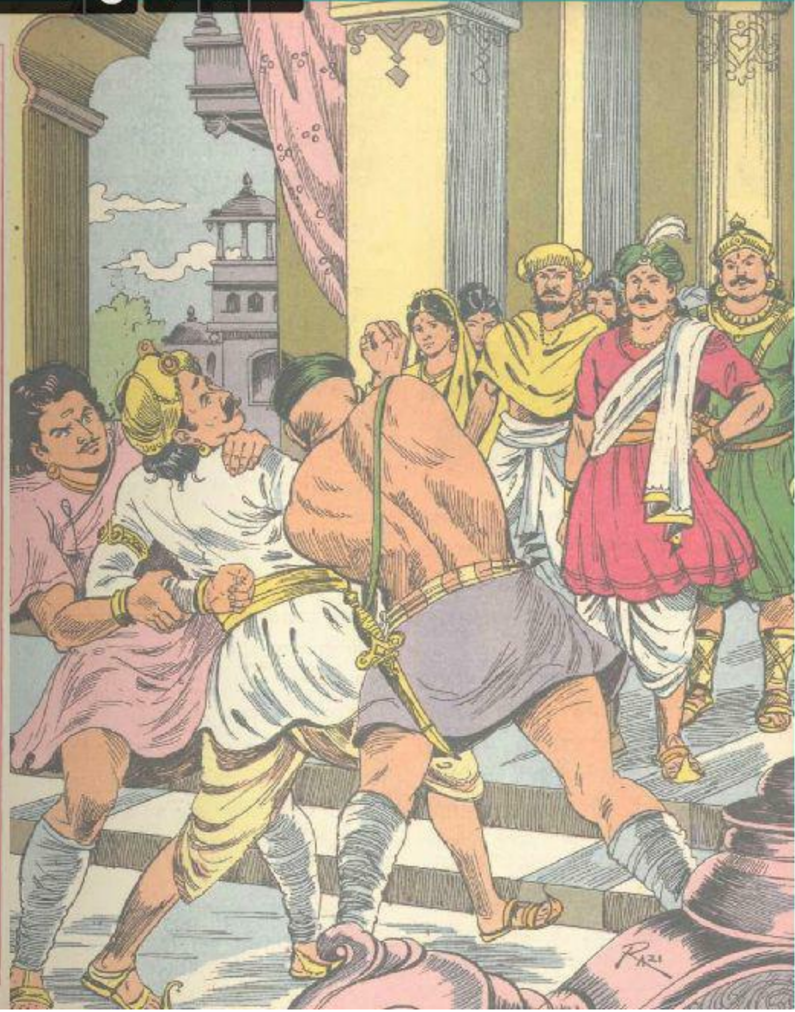
"हे तू कसं सांगू शकतोस? तू कधी राजकुमारी विद्यावतीला पाहिलयस?" सेनापतीने दरडावून विचारले.

या प्रश्नाचे सरळ अुत्तर न देता जगत्पती म्हणाला, "मी हिला दुष्टांच्या तडाख्यातून वाचवलंय. तिच्यावर जोपर्यन्त दुष्ट ग्रहांचा प्रभाव होता, तोपर्यन्त मी तिचं रक्षण केलं अन् आता तिला घेअून आलोय मी."

"युवराणीवर दुष्ट ग्रहांचा प्रभाव आहे, हे तुला कसं कळलं?" आता आचार्य वाचस्पतीने पुढे येत जगत्पतीला विचारले व त्याने जगत्पतीचा दुसरा हात घट्ट पकडला.

"ती गोष्ट मला ज्योतिष्यांकडून कळली." जगत्पती अुत्तरला. कृतघ्नता! युवराणीची ग्रहस्थिति जाणून घेअून तूच तिचं अपहरण करून तिला लपवून ठेवलंस! अन् नन्तर तिला महाराजांकडे परत आणून सोडण्यासाठी चांगला मुहूर्त पहाण्यासाठीच तू ज्योतिषी-पंडितांशी चर्चा केलीस-होय ना? अरे दुष्टा जगत्पती! आता तुझं पितळ अुघडं पडलंय. मीही तुझ्या कह्यात गेलो होतो. म्हणून मला आता शरम वाटतेय." असे म्हणून आचार्य वाचस्पतीने जगत्पतीचा हात सोडून दिला.

इतक्यात जगत्पतीने आपल्या गळ्यातल्या माळेचा ताईत घट्ट पकडला.

दुसऱ्याच क्षणी तेथे काहीतरी चमकले व धूर निघू लागला. त्या धुरातच एक झटका देऊन सेनापतीच्या पकडीतून आपला हात सोडवून घेतला अन् तो महालाबाहेर पळाला.

जगत्पती मुख्य द्वारापर्यन्त पोचला अन् तो घोड्यावर झेप घेणार इतक्यात तेथे पोचणाऱ्या महेन्द्रची त्याच्यावर दृष्टी गेली. महेन्द्रला वाटले की कोणी चोर अचक्का रत्नमाला घेऊन पळून चालला आहे, आणि त्याने जगत्पतीला रोखले. त्याला पकडून महेन्द्रने त्याला घोड्यावरून खाली ढकलले. त्याची पगडी पडली व त्याच्या हातची रत्नमाला महेन्द्रने ताईतासह पकडली. महेन्द्र त्याला म्हणाला. "तुझा खेळ आता खलास झालाय समज!"

इतक्यात राजदम्पती व वाचस्पती तेथे येऊन पोचले. राजाने आज्ञा दिली. "त्या दुष्टाला पकडून हात बांधून टाका त्याचे."

शिपाई तेथे आले व त्यांनी जगत्पतीला पकडून बांधून टाकले. त्याच वेळी सेनापतीने महेन्द्रनाथला ओळखून म्हटले, "अरे महेन्द्र? या दुष्टाला पकडण्यात तुझी मोठीच मदत झाली, शाब्बास महेन्द्र! अच्छा, राजकुमारीची काही खबर मिळाली तुला?"

"मी इथेच आहे, मामा!" विद्यावती म्हणाली.

त्या आवाजाकडे पाहिल्यावर सेनापतीने मुनिपुत्री-राजकुमारीला पाहून ओळखले. अन् मोठ्या आनन्दाने तो ओरडला, "महाराज, विद्यावती आलीय!"

एकदम पुढे लपकून राजकुमारीला प्रेमाने मिठीत घेत राणी म्हणाली, "ओह! माझी लाडकी! कशी आहेस बाळ तू? बरी आहेस नं?" अन् ती विद्यावतीच्या डोक्यावर थोपटू लागली.

"विद्या! हा कसला वेष?" राजाही तिच्या डोक्यावरून हात फिरवत विचारू

लागला.

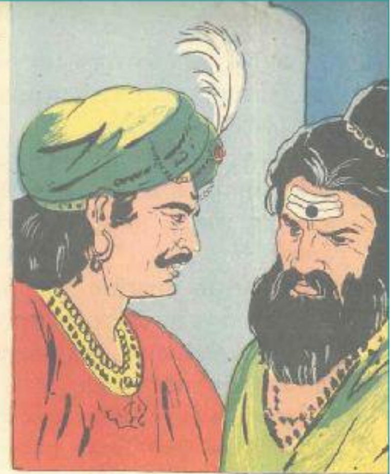
इतक्यात मालिनी तेथे येऊन विद्यावतीला नमस्कार करू लागली, तेंव्हा तिने विचारले, "अच्छा, तर पालखीत बसून तू आलीस होय?"

महेन्द्रनाथने राजाला नमस्कार करत म्हटले, "महाराज, मी बरोबर काम साधलं, युवराणीला आपल्या हाती सोपवण्यात सफलता मिळाली मला! मला फार आनन्द वाटतोय त्यामुळे! आपलं कार्य पूर्ण करण्यात माझ्या भाग्यानं मला आपल्या काकाचे आशिर्वाद अन् सहाय्यही मिळालं." अन् त्याने आपल्या बाजूला अुभ्या असलेल्या मुनीकडे इशारा केला. त्याला पाहून राजाला आश्चर्य वाटले.

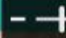
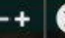
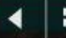
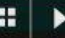
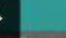
महेन्द्रनाथ म्हणाला, "हे माझे काका जितेन्द्रनाथ! महिमापुरीच्या राज-परिवारातले आहेत,राजा वीरेन्द्रनाथचे धाकटे भाऊ. आता ते संन्यासी झाले आहेत.

तेंव्हा जितेन्द्रनाथकडे पहात राजा म्हणाला, "देवीच्या मंदिरात दर्शनाला आलेला असताना मी राजा वीरेन्द्रनाथला पाहिलं होतं. नन्तर मी ऐकलं की, तो शत्रूच्या हाती सापडून मारला गेला. मग तुम्ही?"

मुनि वेषातला जितेन्द्रनाथ आपली कहाणी सांगू लागला. "माझा मोठा

भाऊ वीरेन्द्रनाथ युद्धात मरण पावला. तेंव्हा महेन्द्र अगदीच लहान बाळ होता. त्याला व त्याच्या आईला घेऊन, मी कसा बसा जीव वाचवून पळालो. पुढे काही दिवसात मला वैराग्य येऊन मी संन्यास घेतला. दैवयोगानेच महेन्द्र मला जंगलात भेटला. महिमापुरी राज्याचा हाच खरा वारस आहे. ही सारी हकिकत सांगण्यासाठी अन् या दोघांना मधेच असं सोडून पळून गेल्याची चूक केल्याबद्दल याच्या आईची क्षमा मागण्यासाठीच मी या दोघांबरोबर इथवर आलो."

"महेन्द्रची आई आमच्याकडे सुरक्षित आहे. मी तावडतोब तिला इथे बोलावून घेतो." सेनापती म्हणाला.

"आपली आज्ञा असेल, तर मीच जाऊन आपल्या आईला ही आनन्दाची वार्ता सांगू इच्छितो." महेन्द्र अुत्सुकतेने म्हणाला.

राजा वीरसेन सेनापतीला म्हणाला, "अुग्रसेन, महेन्द्रनाथच्या सुरक्षिततेसाठी आवश्यक ती तजवीज करा, तो अन् त्याची आई आता आपले अतिथि आहेत."

महाराणी वज्रेश्वरी मधेच म्हणाली, "महाराज! एक गोष्ट!" नन्तर राजाच्या कानाजवळ ती हळूच म्हणाली, "महेन्द्रनाथ दिसायलाही छान रुबाबदार आहे. मला वाटतं हा आपला जावई म्हणून छान शोभेल."

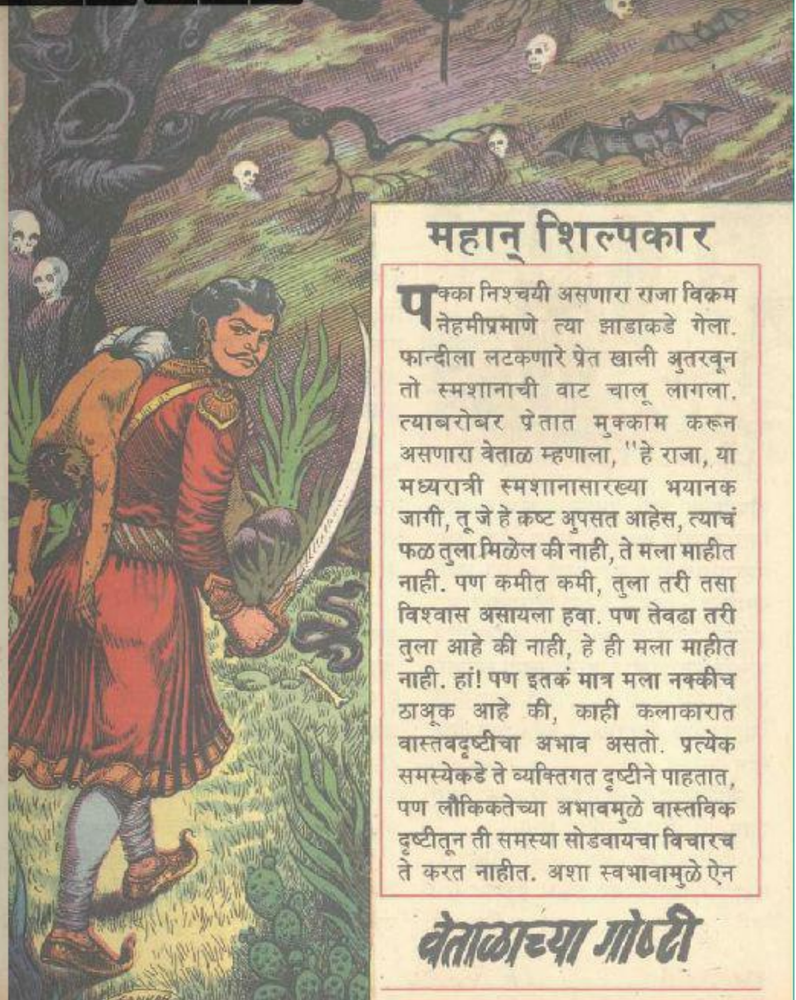
डोके हलवून आपली स्वीकृति देत राजा म्हणाला, "शुभ समय आला आहे ना आता! सर्व काही चांगलंच होईल." नन्तर मुनीकडे वळून राजा म्हणाला, "महेन्द्रनाथ अन् त्याची आई इथे येईपर्यन्त आपण इथेच आमच्याबरोबर रहा." आणि आता वाचस्पतीला राजा म्हणाला, "आचार्य, आता आपण युवराणीची ग्रहस्थिति पुन्हा एकदा पाहून सर्व सांगा चला, आपण सर्वजण आत जाऊन बसू या."

सेनापती अुग्रसेन महेन्द्रनाथचे अभिनन्दन करत म्हणाला, "कष्टात रहात असूनही आपण एक प्रसिद्ध राजघराण्यातील असल्याचा, तुझ्या आईने कधी अुल्लेखही केला नाही. आता गौरवाने तिला राजभवनात बोलावून नेण्याचा मान मीच घेणार आहे."

इतके बोलून सेनापती अुग्रसेन महेन्द्रनाथबरोबर बाहेर निघाला. दोघेही तिथल्या दोन घोड्यांवर स्वार झाले अन् ते महेन्द्रच्या मातेच्या निवासस्थानाकडे निघाले.

(समाप्त)

महान् शिल्पकार

पक्का निश्चयी असणारा राजा विक्रम नेहमीप्रमाणे त्या झाडाकडे गेला. फान्दीला लटकणारे प्रेत खाली अुतरवून तो स्मशानाची वाट चालू लागला. त्याबरोबर प्रेतात मुक्काम करून असणारा वेताळ म्हणाला, "हे राजा, या मध्यरात्री स्मशानासारख्या भयानक जागी, तू जे हे कष्ट अुपसत आहेस, त्याचं फळ तुला मिळेल की नाही, ते मला माहीत नाही. पण कमीत कमी, तुला तरी तसा विश्वास असायला हवा. पण तेवढा तरी तुला आहे की नाही, हे ही मला माहीत नाही. हां! पण इतकं मात्र मला नक्कीच ठाअूक आहे की, काही कलाकारात वास्तवदृष्टीचा अभाव असतो. प्रत्येक समस्येकडे ते व्यक्तिगत दृष्टीने पाहतात, पण लौकिकतेच्या अभावमुळे वास्तविक दृष्टीतून ती समस्या सोडवायचा विचारच ते करत नाहीत. अशा स्वभावामुळे ऐन

वेताळाच्या गोष्टी

मौक्याच्या वेळी आपल्या श्रमाचं फळ मात्र त्यांच्या हातून निसटून जातं. तुला सावधगिरीची सूचना मिळू शकेल अशी अमरेन्द्र नावाच्या महान् शिल्पकाराच्या अव्यवस्थित आणि बुध्दिहीन वागणुकीबद्दलची कथा मी आता सांगतो. ऐकता ऐकता तुला आपल्या श्रमांचाही विसर पडेल. नीट ऐक." अन् वेताळ गोष्ट सांगू लागला

कीर्तिचन्द्र हा चन्द्रगिरी राज्याचा राजा होता. तो मोठा कलाप्रिय होता.

कीर्तिचन्द्रला सर्व कला आवडत. परन्तु शिल्पकलेवर त्याचे विशेष प्रेम असे. त्याला एक सुन्दर नृत्यशाळा बांधायची होती. ही नृत्यशाळा कशी असावी, तीत कुठे कुठे नृत्यमुद्रा दाखवणाऱ्या सुन्दर स्त्रियांची शिल्पे मांडावीत अन् कोणत्या बाजूला देवी-देवतांची शिल्पे असावीत, याबद्दल तो खूप विचार करी.

आशातच एकदा त्याला अमरेन्द्र नावाच्या शिल्पकाराबद्दल माहिती मिळाली. राजधानीपासून दूर असलेल्या एका लहानशा गावात हा अमरेन्द्र रहात असे. शिल्प-कलेतला तो एक असामान्य असा कलाकार होता.

हा शिल्पकार केवळ 'स्वान्तःसुखाय' छिन्नी-हातोडा हातात घेई. त्याचा हस्तस्पर्श होताच अगदी कठिणात कठीण दगडही जणू मृदु बने, अन् त्यातून एक सुन्दर शिल्प आकार घेई.

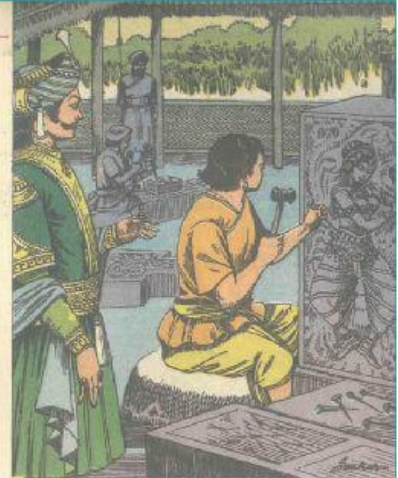
राजा कीर्तिचन्द्रने ठरवले की अमरेन्द्रला राजशिल्पी पदावर नेमून घेऊन त्याच्या हातूनच आपल्या अदभुत नृत्यशाळेचे स्वप्न साकार करवावे. आणि आपले काही राजकर्मचारी त्याने अमरेन्द्रकडे पाठवले. त्याने त्यांना अशीही आज्ञा दिली होती की त्यांनी अमरेन्द्रला मोठ्या सन्मानाने राजधानीत आणावे.

राजकर्मचारी पालखी घेऊन जेंव्हा अमरेन्द्रकडे पोचले, तेव्हा तो त्यांना म्हणाला, "मला राजाकडून सन्मानाचा किंवा पदवीचा मुळीसुध्दा मोह नाही. महाराजांना कृपा करून सांगा की, मला हा प्रस्ताव मान्य नाही; अन् या नकाराबद्दल त्यांनी मला क्षमा करावी." इतके मोठ्या मर्यादेने सांगून अमरेन्द्रने राजकर्मचाऱ्यांना परत पाठवले.

निरोप मिळाल्यावर खुद्द राजा कीर्तिचन्द्र स्वतःच शिल्पकार अमरेन्द्रकडे गेला व म्हणाला, "तू एक महान् शिल्पकार आहेस, पण तू आपली कला स्वतःपुरतीच मर्यादित ठेवस आहेस. परंतु कोणत्याही कलाकाराला हा हक्क नाही की त्याने आपली कला अशी लपवून ठेवावी. कला विश्वव्यापी व्हावी, यातच कलेची सार्थकता असते."

यावर अमरेन्द्र म्हणाला, "महाराज, आपलं बोलणं वास्तविक नाही, असं माझं म्हणणं नाहीय. पण सामान्यतः असं घडतं की राजे-महाराजे आपली कीर्तिपताका फडकत ठेवण्यासाठीच कलाकारांचा मोहऱ्यांप्रमाणे अपयोग करतात."

अमरेन्द्रच्या या विधानाबद्दल राजाला वाईट वाटले. तो म्हणाला, "अमरेन्द्र, तुझ्यासारखे कलाकार हे माझ्यासारख्या राजा-महाराजापेक्षाही महान् असतात. कृपा करून माझ्या प्रस्तावाला मान्यता दे. कित्येक वर्षांपासून एक सुन्दर नृत्यशाळा बनवायचं स्वप्न पहातोय मी.

ते स्वप्न तू साकार कर ना."

जरासा विचार करून अमरेन्द्र म्हणाला, "अच्छा महाराज, मी या खास नृत्यशाळेची जबाबदारी स्वीकारत आहे."

नन्तर अमरेन्द्र राजधानीला आला. आणि त्या सुरेखशा नृत्यशाळेच्या कामाला लागला. जराही विश्रान्ती न घेता तो एका पाठोपाठ एक देखण्या मूर्ति बनवू लागला.

एके दिवशी राजकन्या विजयमाला त्या घडत असलेल्या नृत्यशाळेत आली आणि तिने त्या देखण्या मूर्ति पाहिल्या. अगदी सजीव भासणाऱ्या त्या मूर्ति पाहून ती भारावून गेली.

पहाता पहाता हातात छिन्नी घेऊन काम करणाऱ्या अमरेन्द्रकडे तिची नजर वळली. त्याचे सुन्दर रूप व चेहऱ्यावरचे तेज पाहून तिला असे वाटले की आपण एकाद्या अपूर्व व अद्‌भुत् व्यक्तीला आयुष्यात प्रथमच पहात आहोत. प्रथम दृष्टीतच तिचे त्याच्यावर प्रेम बसले! विजयमालेला असेही वाटले की या शिल्पकाराशी आपला विवाह व्हावा.

त्या दिवसापासून राजकन्या शिल्पकला व वास्तुशास्त्राबद्दल अमरेन्द्रशी चर्चा करू लागली. परन्तु आपल्या मनची गोष्ट मात्र ती त्याच्या समोर कधी बोलू शकली नाही.

काही दिवसांनी नृत्यशाळेचे काम पूर्ण झाले. राजा कीर्तिचन्द्र व अन्य राजप्रमुख येऊन नृत्यशाळेच्या अद्‌भुत् सौन्दर्याची प्रशंसा करू लागले. दोन आठवड्यांनी नृत्यशाळेच्या वास्तुशान्तीचा मुहूर्त मुक्रर केला गेला होता. अन् त्यानिमित्त नृत्यांगना हेमसुन्दरी हिच्या नृत्याचा कार्यक्रमही आयोजित केला होता.

अशातच एकदा राजकन्या विजयमाला अमरेन्द्रला भेटायला आली अन् धैर्य एकवटून तिने आपल्या मनातली इच्छा त्याच्याजवळ व्यक्त केली.

तिचे बोलणे ऐकून अमरेन्द्र चक्रावून गेला अन् थोडा वेळ विचारात मग्न झाला! नन्तर म्हणाला, "तू एक राजकुमारी आहेस, अन् मी एक सामान्य नागरिक आहे. कोणत्याही राजघराण्याशी माझं दूरचंही नातं नाही. अगदीच सामान्य माणूस आहे मी."

राजकुमारी हसून म्हणाली, "या वंशमर्यादा आणि कीर्ति वगैरेंची तुम्ही चिन्ता नका करू. तुम्ही एक महान् शिल्पकार आहात, हीच महान् कीर्ति आहे तुमची!"

"ठीक आहे; पण असं सांग—आपल्या विवाहाला तुझ्या पित्याच्या संमतीची आवश्यकता आहे नं? मग आजपासून सात दिवसांच्या आत तू ती परवानगी मिळव अन् मग येऊन मला इथं भेट." अमरेन्द्र म्हणाला.

परन्तु चार दिवस झाले नाहीत, तोच एका रात्री अचानक अमरेन्द्र राजधानी सोडून निघून गेला!

इतकी गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला, "राजा, अमरेन्द्रमधे लौकिक ज्ञान आणि बुध्दि यांचा अभावच दिसून येतो की नाही? राजकन्येला विवाहासाठी परवानगी विचारायला त्याने सात दिवसांची मुदत दिली होती ना? अन् तो स्वतः मात्र मुदत संपण्यापूर्वी चारच दिवसात तेथून निघून गेला. आपल्या जीवनाबद्दल वास्तविक दृष्टी त्याला नसल्याचंच हे लक्षण नव्हे का?" या प्रश्नांचं उत्तरं माहीत असूनही तू दिलं नाहीस, तर तुझं मस्तक फुटून जाईल."

यावर विक्रम उत्तरला, "तू म्हणतोस, तसा अमरेन्द्र लौकिकज्ञानशून्य, किंवा जीवनाबद्दल वास्तवदृष्टी नसलेला वगैरे मुळीच नव्हे. अमरेन्द्रने एक आठवड्याची मुदत दिली यातच मानवी स्वभावाची त्याला चांगली पारख आहे, हे दिसून येतंय. युवराणीचं जर असं म्हणणं आहे, की अमरेन्द्रवर आपल खरं प्रेम आहे! तर ते आपल्या पित्याला सांगायला एका आठवड्याच्या मुदतीची जरूरच काय? इतका वेळ तिने मुळी घालवलाच नसता. अमरेन्द्रशी बोलून परत जाताच तिने आपल्या पित्याला सांगितलं असतं. तेव्हा अमरेन्द्रच्या अन्दाजाप्रमाणे, राजाची अनुमति मिळायचीच असती, तर ती एक किंवा दोन दिवसातच मिळायला हवी होती. तसं न घडता, चार दिवसपर्यन्त वाट पाहूनही युवराणीचा पत्ता नव्हता; म्हणजेच राजाची अनुमति नव्हती. त्यामुळेच त्याने ताबडतोब राजधानी सोडली."

अशा तऱ्हेने योग्य उत्तर दिले तेव्हा राजाचा मौनभंग झाल्यामुळे वेताळ प्रेतासह अदृश्य होऊन, पुन्हा त्या झाडाकडे गेला. (कल्पित.)

अधिकार लालसा

शिव नावाच्या तरुणाने शहरात आपले अुच्च शिक्षण पूर्ण केले, व तो स्वग्रामी-विजयपुरीला परत आला. शिवचे वडील त्याच्या लहानपणीच वारल्यामुळे आईनेच त्याला वाढवले होते, शहरात पाठवून अुच्च शिक्षणही दिले होते.

गावात येअून एक आठवडा लोटल्यावर, कुठे तरी नोकरी करायचा आपला मानस त्याने आईजवळ व्यक्त केला. ती म्हणाली, "शिव, तुझ्यायोग्य नोकरी तुला जमीनदारांच्या कचेरीत नक्की मिळेल. तुझ्या बाबांचे लहानपणचे मित्र धनंजय तुला या बाबतीत मदत करू शकतील. रघुनाथपुरला जाअून त्यांची भेट घे शिवा."

दुसऱ्याच दिवशी शिव रघुनाथपुरला जाअून धनंजयला भेटला. ते म्हणाले. "जमीनदाराच्या कचेरीत काम मिळवणं सोपं नव्हे. कारण तिथे असणारा भैरवनाथ नावाचा माणूस प्रत्येक बाबतीत आपलं नाक खुपसत असतो, अन् जमीनदार नेहमी त्यांचंच बोलणं मानत असतो."

"मग त्या भैरव नाथला खुश करण्याचा काही अुपाय असला तर सुचवा न काका!" काही विचार करत शिव अुत्सुकतेने म्हणाला.

"भैरवला अधिकार दाखवायची भारी हौस आहे." धनंजय अुत्तरले.

"ठीक आहे. मी त्यालाच गाठून माझं भाग्य आजमावून पाहीन. मला आशिर्वाद द्या काका!" असे म्हणून शिव तेथून निघून जमीनदाराच्या कचेरीकडे वळला.

जमीनदार ज्या शहरात रहात असे, तेथेच शिवचा एक मित्रही रहात असे. मित्राचे नाव होते चलपति. त्याला आपल्या कामाबद्दल अन् भैरवबद्दल सांगून शिव म्हणाला, "कचेरीत नोकरी मिळवायची, तर प्रथम या भैरवनाथला आपलंसं करायला हवं. पण यासाठी काय करायला हवं, ते मात्र समजत नाहीय मला!"

नन्तर दोघा मित्रांनी काही विचार करून एक योजना बनवली. त्याप्रमाणे दुसऱ्या दिवशी सकाळी शिव कचेरीत गेला अन् त्याने भैरवला भेटायचा प्रयत्न केला. भैरव काही कामात आहे असे सांगून, काही वेळ बसवून ठेवल्यानंतर नोकर त्याला जेवणाच्या वेळी भैरवकडे घेअून गेला.

मोठ्या नम्रतेने भैरवला नमस्कार करून म्हणाला, "महाराज, कृपा करून आपण मला जमीनदारांच्या कचेरीत एकादं काम मिळवून द्या ना. आपण शिफारस केलीत तर जमीनदार 'नाही' म्हणत नाहीत असं अैकलंय मी!"

मोठ्या ऐटीत डोके हलवत भैरवनाथ म्हणाला, "हं! ठीक आहे, अुद्या ये परत. पाहू काही जमतंय का."

शिव तेथून निघून चलपतीकडे गेला. त्याला कचेरीत घडेलली वार्ता त्याने सांगितली. चलपती म्हणाला, "आपण अन्दाज केला होता तसंच झालं की नाही? अुद्याही जा त्याच्याकडे. मग अुतरू मैदानात आपण!"

दुसऱ्या दिवशी शिवला भैरवची भेट लवकर मिळालीच नाही. चांगली चार पाच तास वाट पहायला लावून त्याने

नोकराकरवी शिवला बोलावून घेतले अन् म्हणाला, "अुद्या ये, पाहू आपण."

दुसऱ्या दिवशी शिव जेंव्हा भैरवला भेटला, तेंव्हा अगोदरच तिथे चार मोठी माणसे बसलेली होती, अन् ती सारी भैरवची मोठ्या अहमहमिकेने स्तुति करत होती.

त्याचवेळी चलपति तेथे आला व घाबऱ्या घाबऱ्या इकडे तिकडे पाहू लागला. शिव त्याला विचारू लागला. "अरे काय झालं? इथे का आलास? कुणाला शोधतो आहेस तू?"

"काही नाही. मी रामदादाला शोधतो आहे. त्यानं मला कचेरीत नोकरी द्यायचं

सौ. शीला कानविंदे

कबूल केलं होतं." चलपतीने सांगितले.

हे ऐकताच भैरवनाथ रागाने लाल होत म्हणाला, "मला काहीच न सांगता त्या नालायकानं तुला इथं कसं पाठवलं? बागेत काम करणारा रामदादा काय तुला नोकरी देण्याइतक्या मानाचा झाला? अन् कायरे, इथे कचेरीत नोकरी देववण्याइतका लायक माणूस कोण, हे तुला नाही माहीत?"

तेंव्हा चलपति शान्तपणे त्याच्याकडे पहात विचारू लागला, "आपण कोण महाराज?"

यावर आपली मान जोराने शिवकडे वळवत तो विचारू लागला, "गेला आठवडाभर रोज तू नोकरीसाठी माझ्याकडे येतोयस, होय ना? या येडपटाला सांग, मी कोण आहे ते!" भैरवने त्याला आज्ञा केली.

शिवने चटकन सांगितले, "यांचं नाव भैरवनाथ अनु यांचा सल्ला घेतल्यावाचून जमीनदार कुणाला ही नोकरीला ठेवून घेत नाहीत."

तेंव्हा शिवकडे तुच्छतेने पहात चलपति म्हणाला, "ओहो! हे भैरवमहाराज आहेत! पण रामदादापेक्षा यांची हुकूमत इथे जास्त चालते, यावर माझा विश्वास नाही बसत."

चलपतीचे बोलणे ऐकून, त्या मोठ्या लोकांसमोर आपले नाक कापले गेल्यासारखे भैरवला वाटले. चलपतीकडे तीक्ष्ण नजरेने पहात तो म्हणाला, "मीही पाहूनच घेतो तुझा रामदादा तुला या कचेरीत कशी नोकरी देतो ते! आता नीट कान उघडून ऐक, मी या मुलाला उद्याच संध्याकाळपर्यंत इथे नोकरी देववत आहे; साधीसुधी नव्हे—इतर सर्व लहानमोठ्या नोकरांवर देखरेख ठेवायची नोकरी! आता पहाच कि इथं माझा शब्द चालतो, की त्या नालायक रामदादाचा!"

अन् अशा प्रकारे शिवला त्या कचेरीत एक छान नोकरी मिळाली.

चान्दोबा पुरवणी—५३

भारतातील पशुपक्षी :

रंगीत बगळे

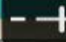
रंगीत बगळे हे आपल्या देशाचेच वैशिष्ट्य होय. उंचीला एक मीटर असणाऱ्या या बगळ्यांचे शरीर रंगीबेरंगी असते. यांचा चेहरा फिकट पिवळा असतो व त्यावर लव नसते. याची लांब चोच पिवळीच असते; पंखांवर काळे डाग असतात. शेपूट फिक्या गुलाबी रंगाची असते. शरीरावरची लव बरून पांढरी अन् काही काही ठिकाणी गडद हिरवी असून, शरीराच्या खालच्या भागावर काळी रेघ असते. आकाराने हे बगळे गिधाडाएवढे असतात.

हे रंगीत बगळे इतर साध्या बगळ्यांप्रमाणेच उथळ व चिखलभरल्या जमिनीवर थव्या-थव्याने फिरत असताना दिसतात. खाणे मिळण्याच्या आशेने बिलकुल न हलता उभे असलेलेही हे कधीकधी दिसतात. उथळ पाण्यातून मासे, बेडूक, खेकडे व गोगलगायी वगैरे पकडून ते पोट भरतात.

ते पाण्याजवळ असणाऱ्या झाडांच्या फांद्यांवर बसतात. उडून येऊन ते जेंव्हा फांदीवर बसतात, तेंव्हा मोठ्या ऐटीने पंख फडफडवत ते थोडा वेळ उडत रहातात व मगच फांदीवर बसतात.

वाळक्या बारीक काटक्या व गवताने बनवलेली यांची घरटी मोठी व नीटनेटकी असतात; चांगली मजबूतही असतात. काटक्या व गवत यांतली मोकळी जागा ते पाणवनस्पती व शेवाळे वगैरेंनी भरून काढतात. एकेका झाडावर अशी वीसपर्यंत घरटी असतात.

या रंगीत बगळ्यांना स्वरयन्त्र नसल्याने ते बहुधा मुकेच असतात. क्वचित् ते कण्हल्यासारखा आवाज काढतात. खालचा जबडा हलवून ही एक प्रकारचा आवाज ते काढू शकतात.

'अमावस्येच्या मध्यरात्री एक दिवा हातात घेऊन अंधारातून एकटेच जात असताना, तो दिवा अचानक विझून जावा' असे एकच एक आधार असणाऱ्या आईच्या मृत्यूमुळे भाऊला वाटले.

पुण्यातील बालक भाऊचे वडील रावजी खूप दिवसांपूर्वी घर सोडून निघून गेलेले असतात. एखाद्या दूरस्थ ग्रहाचा आपल्यावरचा वाईट प्रभाव जेंव्हा दूर होईल, तेंव्हा आपण एक करोडपती बनू, असे स्वप्न पहात भाऊ मुंबईच्या गल्ल्या-बोळातून आणखी इतर काही संस्थातून फिरत रहात असतो. परन्तु तो ज्या क्षणाची वाट

हरी नारायण आपटे यांची कादम्बरी 'मी'

पहात असतो, तो कधी येतच नाही. भाऊहून दीड वर्षाने मोठी असणाऱ्या बहिणीचे नाव होते गंगी. तिचा विवाह वयाने प्रौढ असणाऱ्या एका माणसाशी केला जातो; तोपर्यन्त अगोदरच त्याच्या दोन बायका मरून गेलेल्या असतात. या तिजवराची बायको बनून आलेल्या गंगीला तो गुलामासारखी मानून तिचा फार छळ करतो. नवऱ्याच्या छळाला कंटाळून गंगी घर सोडून आपल्या लहान भावाच्या आश्रयाला येते.

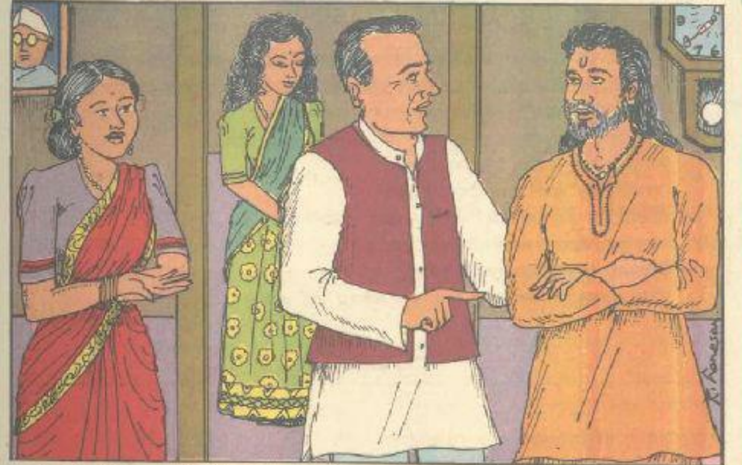
भाग्याने भाऊ व गंगीला शिवराम नावाच्या एका मोठ्या माणसाचा आश्रय मिळतो. तो एक आदर्श विचारांचा भला माणूस असतो व त्याची पत्नीही त्याच्या विचारांप्रमाणेच वागत असते. शिवराम दाम्पत्याला सुन्दरी नावाची एकुलती एक मुलगी असते. तीही आपल्या आई-वडलांप्रमाणेच आदर्श जीवन जगू इच्छिते.

भाऊ व गंगी यांना शिक्षणासाठी शिवराम मदत करतो. त्या काळी समाज स्त्रीशिक्षणाविरुद्ध होता. पती कितीही दुष्ट असला तरी, त्याला सोडून रहाणाऱ्या स्त्रीची समाज हेटाळणी करत असे. त्यामुळे भाऊ व गंगीबरोबरच शिवरामच्या कुटुंबालाही खूप जाच सहन करावा लागे. तरीही आपण करत आहो ते ठीकच आहे असा विश्वास असल्याने ते सर्वजण हा त्रासही हसत हसत सहन करीत.

भाऊ मोठा झाला. शिकून वकील बनला. तरीही वकिली करण्यापेक्षा त्याला सामाजिक विषमतांचे निर्मूलन करण्यात जास्त रुचि होती. सामाजिक कुरीतींचे निर्मूलन व्हावे म्हणून तो नेहमी भाषणे देई आणि समाज सुधारण्यासाठी त्याने एक मासिकही चालू केले. त्यामुळे काहीजण त्याचे मित्र बनले, तर काही शत्रु.

असा परिणाम पाहून भाऊला फार दुःख वाटे. तरीही त्याने निश्चय केला होता की, आपण स्वार्थांकरता नव्हे, तर समाजाच्या भल्याकरताच जगायचे, अन् त्यासाठीच आपले सारे जीवन समर्पित करायचे. या उच्च आदर्शांसाठी त्याने असाही निर्णय घेतला की आपण आजन्म ब्रह्मचारीच रहायचे, विवाह करायचा नाही.

असा निश्चय केल्याच्या दुसऱ्याच दिवशी शिवराम भाऊला आपल्या मुलीशी विवाह करण्याची विनंती करतो. आता मात्र भाऊ विचारात पडतो, कारण शिवराम बद्दल त्याच्या मनात फारच आदर असतो व त्याच्या ऋणातून आपण कधीच मुक्त होऊ शकणार नाही अशी त्याची धारणा असते. तरीही नाइलाजाने तो हा प्रस्ताव नाकारतो. पण तशी त्याला सुन्दरी फार आवडतही असते. शिवराम-दांपत्य किंवा गंगी, सुंदरी भाऊच्या निर्णयापुढे काहीही बोलू शकत नाहीत, उलट त्यांना भाऊबद्दल आदरच वाटतो.

भाऊ आता 'भावानन्द' असे नाव धारण करतो. आपल्याबरोबर काही सहकारी घेऊन तो एका आश्रमाची स्थापना करतो आणि समाजसुधारणेच्या कार्यात आपला वेळ घालवू लागतो. काही दिवसांनी त्याची तब्येतही बिघडते. परन्तु 'आपल्या नन्तरही आपले कार्य अबाधित चालू ठेवू' असे आपल्या अनुयायांकडून वचन घेऊन तो डोळे मिटतो.

'मी' नावाची आदर्शभावनांनी भरलेली मराठी कादम्बरी १९१६ मधे प्रकाशित झाली अन् तिचे लेखक होते हरी नारायण आपटे. आत्मकथेच्या रूपात व नवीन साहित्य-शैलीत लिहिलेली ही कादम्बरी आरशाप्रमाणे त्यावेळच्या समाजाचे दर्शन घडवते. मराठी कथा-साहित्यावर आजही तिचा प्रभाव दिसून येतो.

तुम्हाला माहीत आहे काय?

१. प्राचीन इजिप्तमधे सुरक्षित ठेवण्यात येणाऱ्या प्रेतांवर लपेटण्यासाठी एक खास कापड भारतातून मागवले जात असे. ते कापड कोणते?
२. पाश्चिमात्य देशात 'वैद्य-पितामह' म्हणून कोणाला मानले जाते?
३. एलोराच्या पुढे असणाऱ्या एका हिन्दु मन्दिराच्या बांधणीला शंभर वर्षे लागली होती. ते मंदिर कोणते?
४. महम्मद पैगंबराचे जन्मस्थान कोणते?
५. 'पवनार आश्रमा'ची स्थापना कोणी केली?
६. बंगालवर राज्य केलेल्या एका मुसलमान राजाने 'महाभारता'चे बंगालीत भाषांतर करायची आज्ञा दिली होती. तो राजा कोण?
७. युनेस्कोच्या देखरेखीखाली मुलांसाठी पर्यटन करणाऱ्या एका अभिनेत्रीचे नुकतेच देहावसान झाले. तिला तिच्या पहिल्याच फिल्ममधे 'ऑस्कर ॲवॉर्ड' मिळाले होते. ती नटी कोण? तो सिनेमा कोणता?
८. कळसूत्री बाहुल्यांचा खेळ प्रथम कोणत्या दोन देशात सुरू झाला?
९. कुतुबमीनार, ताजमहाल, खजुराहो, अजंता लेणी-यात सर्वात जुने कोणते?
१०. अणुबॉम्ब प्रथम केव्हा व कुठे बनवला गेला?
११. 'परमवीर चक्र' सर्वात प्रथम कुणाला मिळाले?
१२. लेनिनग्राडला पुन्हा आपले जुने नाव प्राप्त झाले, ते कोणते?
१३. आग्रा प्रथम कोणत्या नावाने ओळखले जात असे?
१४. मियानमार (भूतपूर्व ब्रम्हदेश)ची राजधानी कोणती?
१५. दक्षिणभारतात हिन्दूंनाही आकर्षित करणारा मुस्लिम 'दर्गा' कोणता?

उत्तरे

१. मुलमुल्वास.
२. हिप्पोक्रेटीस.
३. कैलासमन्दिर.
४. मक्का.
५. विनोबा भावे.
६. नुजरतशाहा.
७. ऑड्रे हेपबर्न-रोमन हॉलिडे.
८. भारत व इजिप्त.
९. अजिण्ठ्याची लेणी.
१०. १९४५. जपानमधील हिरोशिमा व नागासाकी.
११. मेजर सोमनाथ शर्मा (१९४७).
१२. सेण्ट पीटर्सबर्ग.
१३. अकबराबाद.
१४. यांगून (रंगून).
१५. नागोर मधील क्वादिनवाली साहेबचा दर्गा.

गर्वाचं घर खाली

कमलावती गावात कैलासशास्त्री नावाचा एक ज्योतिषी रहात असे. भविष्य सांगून, शिवाय ग्रहपीडेतून लोकांना मुक्त करण्यासाठी तो लोकांकडून कसल्याकसल्या पूजा वगैरेही करवत असे. जिथे कुठे महावृक्ष नसेल तिथे एरंडालाच महावृक्ष मानलं जातं. 'गावढ्या गावात गाढवी सवाष्ण' या नात्याने गावात दुसरा कोणी ज्योतिषी नसल्याने कैलासशास्त्रीचं महत्त्व अकारणच वाढलं होतं.

कैलासशास्त्रीकडे आपल्या अडचणी घेऊन कोणी आलं, की तो म्हणे, "मी म्हणीन ते नक्की होणारच समजा! तेव्हां मी जे सांगेन त्यावर विश्वास ठेऊन सांगितल्याप्रमाणं तुला करावंच लागेल."

एकदा अशीच कैलासशास्त्रीची चेष्टा केल्यामुळे दोन-तीनजणांवर त्याची खप्पा मर्जी झाली; अन् पुढे त्यांच्या दुर्भाग्यानं त्यांच्यावर अशी काही संकटपरंपरा कोसळली की, त्यांना वाटू लागलं की हा सगळा कैलासशास्त्रीचा आपल्यावरील रागाचाच प्रताप असला पाहिजे.

कैलासशास्त्री सांगू लागला, "एक कर्णपिशाच्च मला वश आहे. रोजच्या शिवपूजेमुळे मला वाक्शुद्धि मिळालीय. त्यामुळे माझ्या तोंडातून जे निघेल, ते खरंच होईल." लोकांच्यात त्याचा दरारा यामुळे अधिकच वाढला.

रामनाथ नावाचा एक माणूस कमलावतीत नवीनच आला होता. त्याने तेथे काही जमीन खरेदी केली आणि शेती करूनं तो आपल्या बायकोमुलांसह तिथे राहू लागला. एक विकाऊ घर होतं, ते त्याने खरीदलं. गृहप्रवेश करण्यापूर्वी त्याने कैलासशास्त्रीला, त्या वास्तूत काही

कौशल वामले

दोष असेल, तर पहायची विनंती केली.

कैलासशास्त्री घराचं निरीक्षण करून म्हणाला, "हे घर खरीरदण्यापूर्वीच तू मला विचारलं असतंस, तर बरं झालं असतं. या घरात तू राहिलास तर तूच मालक असल्यामुळे तुझं मरण ओढवेल. तेव्हा माझं ऐक; हे घर सोडून दे तू ताबडतोब!"

पण जवळच रामनाथची सासू होती, ती मात्र रागाने कैलासशास्त्रीवर तुटून पडली, "काय म्हणालास? घरमालकाचं मरण ओढवेल? घरात प्रवेश करताना, जमलं तर शुभ बोलावं; नाहीतर गप्प बसावं. असली अपशकुनी भाषा बोलल्याबद्दल तुझे हात-पाय तुटून जातील. कंबरच मोडेल बघ तुझी!"

तेव्हा कैलासशास्त्रीही अुखडला. आपली शेंडी धरून त्याने जोरात हलवली, अन् गळ्यातलं जानवं वरखाली झटकत तो ओरडला, "वाहवा! कैलासशास्त्र्यासारख्या दिग्गज पंडितालाही शिक्षा देण्याचं धाडस हं! ठीक आहे, ऐकून घ्या-एकच पूजा करून, आणि एकच मन्त्र म्हणून मी तुम्हा लोकांना यमयातना भोगायला न लावल्या, तर माझं नाव कैलासशास्त्री नव्हेच!" रागानं कापत तो तसाच घरातून बाहेर पडला.

तरीही रामनाथची सासू गप्प न रहाता बडबडतच राहिली, "अरे, जा जा! तूच खाट पकडून यमयातना भोगताना पाहू आम्ही याची देही, याची डोळा!"

आता मात्र या अपमानामुळे कैलासशास्त्री जोरात बोलू लागला, "मी यांचा डाकिणी, पिशाच्चांचा मदतीने सत्यानाशच करून टाकीन." अन् दातओठ खात तो त्या बोळातून इकडेतिकडे न पहाताच जात राहिला अन् समोरून येणाऱ्या एका बैलगाडीशी त्याची टक्कर झाली!

या टक्करीमुळे कैलासशास्त्री जबर जखमी झाला. त्याची कंबर मोडल्यातच जमा झाली, अन् हातापायांवरही त्याचा ताबा राहिला नाही. लोकांनी अुचलून त्याला घरात आणून खाटेवर झोपवलं. त्या दिवसापासून सहा महिने निरनिराळ्या वैद्यांकडून इलाज करवून घेत कैलासशास्त्रीने खरोखरच अगदी यमयातना भोगल्या.

या अवधीत रामनाथच्या सासूच्या शिव्यांच्या प्रभावाबद्दल निरनिराळ्या कथा पसरू लागल्या. लोकांना वाटू लागले की ती जर कोणाला काही शिव्या शाप देईल, तर ते खरेच होअून राहील. कैलासशास्त्रीसारखा प्रकांड ज्योतिषीसुद्धा नाही का तिच्या शिव्याशापांनी सहा महिने खाट पकडून बसला?

कैलासशास्त्री जेंव्हा चांगला खडखडीत बरा झाला, तेंव्हा तो आपल्या बायकोला म्हणाला, "गावची भोळीभाबडी माणसं आता रामनाथच्या सासूच्या वचनात, शाप किंवा

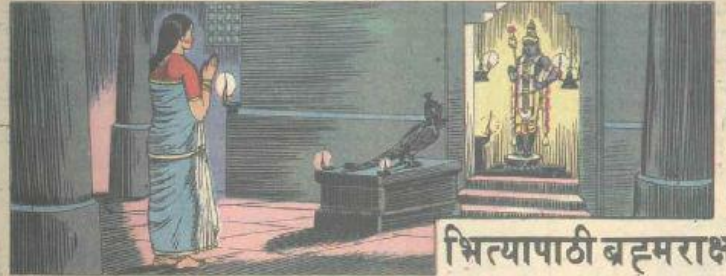
वरदानासारखी शक्ती आहे असा अंधविश्वास ठेवू लागलेत. मी आता सहस्ररुद्राभिषेक करून त्या भांडकुदळ बाईचं तोंड कायमचंच बन्द करून टाकीन, मुकीच करून टाकीन मी तिला! पूजेची सारी तयारी कर लवकर." हे सारं बोलत असताना त्याचं मन सुडाने पेटलं असल्याचं जाणवत होतं.

हे सारं बोलणं अैकून घेअून हसतच कैलासशास्त्रीची बायको शांतपणे म्हणाली, "भांडण असो, वा मैत्री-हे सारख्या सारख्या माणसांच्यातच व्हायला हवं. तुम्ही पूजा केल्यावाचून कुणाला शापू शकत नाही. पण रामनाथची सासू मात्र पूजाबिजा न करताच, फक्त तोंडाने काही अपशब्द बोलून ते करू शकते. माझं एक सोडा, पण लोकांच्या दृष्टीनेही तीच तुमच्यापेक्षा जास्त श्रेष्ठ ठरली. तेंव्हा आता तिच्याशी शत्रुत्व सोडून, तुम्ही मैत्री करा. तुम्हाला जी माणसं आवडत नसतील, त्यांना तिच्या तोंडून शिव्याशाप देववा. तुमच्या पूजा वगैरे तुम्ही अुत्तर पुण्यकर्मांसाठी राखून ठेवाव्या हेच बरं."

बायकोचं हे बोलणं ऐकून कैलासशास्त्री विचारात पडला. 'पंडित असूनही त्याचा अुपयोग आपण लोककल्याणासाठी न करता असा अडाणीपणा दाखवणं हे आपल्यालाच अपमानकारक होईल. आपल्या गर्वामुळेच रामनाथच्या सासूसारख्या एका मामुली बाईकडून आपला अपमान झाला.' या विचारांबरोबरच त्याचा सारा गर्व गळून पडला.

यानंतर त्या गावात रहाणंही कैलासशास्त्रीला लज्जास्पद वाटू लागलं. मग एका रात्री तो चंबूगबाळं आवरून दुसऱ्याच एका गावी निघून गेला. त्यानं गाव का सोडलं, हे मात्र गावकऱ्यांना कधीच समजू शकलं नाही.

भित्यापाठी ब्रह्मराक्षस

केरळ प्रान्तातील तालंगोडु नावाच्या गावात पार्वतम्मा नावाची एक गृहिणी रहात होती. तिचा नवरा रामकुट्टी हा राजदरबारात नोकर होता. एकदा तो दरबारात पोचला की घरी परत केंव्हा जाअू शकेल, याचा काही नेम नसे. त्याची नोकरीच अशी काही विचित्र होती. त्यामुळे पार्वतम्माला मात्र खूप वेळ घरात एकटीनेच काढावा लागे.

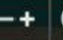
मग ती आपला खूपसा वेळ भगवान सुब्रह्मण्यम्च्या भक्तीत पूजेत घालवत असे. सुब्रह्मण्यम्च्या भक्तीत स्वतःला विसरून ती खूपदा प्रार्थना करी, "स्वामी सुब्रह्मण्यम्! कधी मला दर्शन द्याल? कधी माझ्या हातचा प्रसाद स्वीकारायला माझ्या घरी याल?"

एक दिवशी पार्वतम्मा नेहमीप्रमाणे प्रार्थना करत असताना पुजारी मूर्तीमागे दडून बोलला, "हे भक्तिणी! मी तुझ्या भक्तीवर प्रसन्न आहे. आज सूर्यास्ताच्या वेळी मी तुझी इच्छा पूर्ण करीन."

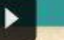
साक्षात् भगवान् सुब्रह्मण्यमच हे बोलला असे पार्वतम्माला वाटले. भराभरा घरी जाऊन देवाला खायला घालण्यासाठी विविध पक्वान्ने, खीर, खिचडी वगैरे बनवायच्या मागे लागली. सर्व तयार ठेवून ती भगवान सुब्रह्मण्यमची वाट पाहू लागली.

इतक्यात केरळमधे 'पंडार' म्हणवला जाणारा एक भिक्षुक 'जय सुब्रह्मण्यम्!" असे ओरडत पार्वतम्माच्या दारापुढे अुभा राहिला. त्याला पाहून पार्वतम्माला वाटले की प्रत्यक्ष भगवानच या रूपात आपल्याकडे आला आहे. ती त्याला

म्हणाली, "या स्वामी! अभागिनीच्या आतिथ्याचा स्वीकार करा."

पार्वतम्माने त्याला घरात येअून भोजन करायचा आग्रह केला.

पंडार मजेने जेवू लागला. एकीकडे त्याला भीतीही वाटत होती, की कोणी आपल्याला असे पाहिले, तर मारच खावा लागेल!

आता सूर्यास्ताची वेळ झाली आणि तिने घरात दिवाही लावला. इतक्यात दरवाजा अुघडला, तर बाहेर मंदिराचा पुजारी खूप सजून धजून अुभा! तो तर साक्षात् सुब्रह्मण्यस्वामीच दिसत होता. आता पार्वतम्माला वाटले की, 'पंडार' सांगत होता ते खरेच तर होते! चूक पंडारची नसून आपलीच आहे!' मग तिने आत येअून पंडारला घराच्या अंधाऱ्या माळ्यावर लपवले.

नंतर पुन्हा बाहेर येअून पार्वतम्माने पुजाऱ्याला मोठ्या आदराने घरात आणले अन् त्याला आसनावर बसवून ती त्याला जेवायला वाढून त्याची सेवा करू लागली. नंतर खरा स्वामी आला, म्हणून त्याचेही तिने खूप गुणगान केले.

इतक्यात बाहेर घोड्याच्या टापांचा आवाज ऐकू आला! खुद्द पार्वतम्माचा पतीच घोड्यावरून खाली अुतरला. तेव्हा घाई घाईने आपल्या पुजारी -भगवानाला नमस्कार करून ती त्याला म्हणाली, "स्वामी! माझ्या पतीचा देवावर विश्वास नाहीये अन् तो मोठा रागीटही आहे. तो शांत होईपर्यन्त तुम्ही कृपा करून माळ्यावर लपून रहा न!"

पुजाऱ्याला बाहेर पळून जाण्यासाठी कुठे रस्ता दिसेना, म्हणून तो माळ्यावर चढून तिथल्या मिट्ट काळोखात एका बाजूला हातपाय आखडून पडून राहिला. पंडारचे पोट चांगले भरलेले असल्यामुळे त्याला लवकरच झोप लागून गेली होती. आणखी थोड्या

वेळाने पुजारीही तेथे झोपून गेला.

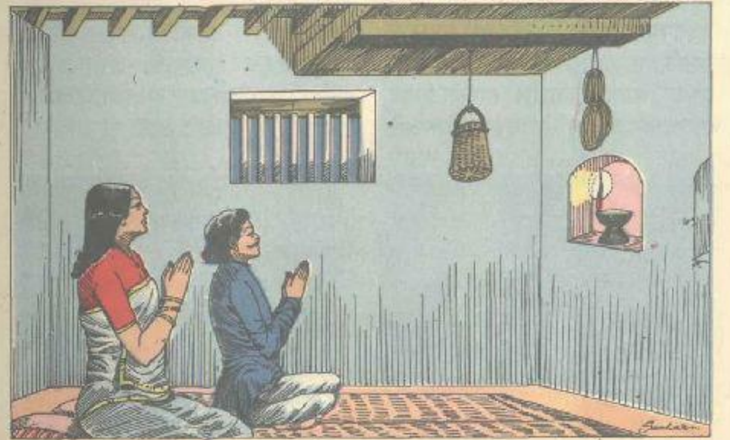
पार्वतम्माचा पति जेवायला बसला. त्याने बायकोला विचारले, "हे काय! आज इतकी सारी पक्वान्नं आणि खीरही?" पार्वतम्मा अुत्तरली, "रात्री मला स्वप्न पडलं की आज तुम्ही येणार आहात. म्हणून तुमच्यासाठीच मी हा सारा खटाटोप केला."

मध्यरात्रीच्या सुमारास माळ्यावर झोपलेल्या पंडारला तहान लागली. अर्धवट झोपेत तो ओरडला, "तहान लागली! पाणी, पाणी!" आवाज ऐकून पार्वतम्माचा पति जागा झाला. त्याने बायकोला विचारले, "हा आवाज कुणाचा?"

पार्वतम्मा धिटाईने म्हणाली, "आपण पितरांची श्राध्दकर्मं करत नाही ना, म्हणून मागचे दोन दिवस ते असे ओरडत आहेत!" तिचे हे सयुक्तिक अुत्तर ऐकून तिचा पति रामकुट्टी हात जोडून म्हणाला, "हे माझ्या पितरांनो! यापुढे तुमच्यासाठी जी काही क्रियाकर्मं वगैरे करायची, ती मी यथासांग करीन. आत्तापुरतं माफ करा न मला!"

पार्वतम्मा माळ्याकडे तोंड वळवून म्हणाली, "हे देवा! पूर्वेकडे नारळ आहे, तिथेच एक दगडही आहे. त्यावर नारळ फोडून आपली तहान भागवा! शान्त व्हा!"

पंडारला या सूचनेचा अर्थ समजला.

माळ्यावर अंधारातच त्याने शोधले, तेंव्हा त्याला नारळ सापडला. तिथेच झोपलेल्या पुजाऱ्याच्या डोक्याचा चम्मनगोटाही त्याच्या हाताला लागला. पंडारने तोच दगड समजून नारळ फोडला. हाताला मार लागून जखम झाली आणि त्यातून रक्त वाहू लागले.

'अयोय्यो, अयोय्यो!' करत पंडार ओरडू लागला. अन् तो त्या मिट्ट काळोखात शोधू लागला, तेंव्हा पंडारच्या हाताचा त्याला स्पर्श झाला. दोघेही आता एकमेकांना भिडून मारामारी करू लागले अन् माळ्यावर गोंधळ उडाला!

खाली रामकुट्टी सारे काही ऐकत होता. हे सगळे प्रेतात्म्यांचेच काम आहे असे वाटून तो फारच घाबरला!

इतक्यात आपसात भांडणारे पंडार व पुजारी माळ्यावरून खाली पडले. 'धम्म' आवाज झाला! आपले पितर आपल्यावर फारच रागावले आहेत असे समजून रामकुट्टी फारच घाबरून गेला. त्याला कसले भानच राहिले नाही अन् तो तसाच घराबाहेर पळाला. अन् घोड्यावर उडी मारून तो त्याला चाबुक मारू लागला. पण त्या अवस्थेत चाबकाचे फटकारे त्याच्या स्वतःच्याच पाठीवर बसू लागले!

आपली पितरंच आपला पाठलाग करत आहेत असे समजून तो आणखीनच घाबरून जोरात म्हणाला, "हे पितरांनो! सोडा न मला आता! इथून पुढे मी सारी क्रियाकर्मं नीट करायचं वचन देतो!"

इकडे पार्वतम्माने पंडार व पुजारी या दोघांनाही घरातून बाहेर काढून लावले. तिला बिचारीला हेच कळेना की, ज्या देवाची आपण इतकी आराधना केली, त्याच्याकडून आपल्याला असा वाईट अनुभव का मिळावा? पुजाऱ्याचे कपट तिच्या लक्षातच आले नाही.

सूर्योदयाचे वेळी वानर-सेना व राक्षस-सेना यांच्यामध्ये युद्ध सुरू झाले. बाण, परिघ व तलवारींच्या साहयाने राक्षस वानरांशी लढू लागले. आणि वानर मोठमोठे वृक्ष व शिला यांचा उपयोग करू लागले. दोन्हीकडील घायाळ योद्ध्यांचे रक्त रणांगणावर वाहू लागले आणि त्यामुळे उडणारी धूळ थोडी दबली.

राक्षसांच्या हल्ल्यामुळे घाबरून गेलेल्या वानर-सेनेत रामाने प्रवेश केला नि अग्नि-ज्वालांप्रमाणे आपले बाण राक्षसांवर सोडू लागला. रामाच्या बाणांपुढे राक्षसांचा टिकाव लागेला. राम केव्हा बाण सोडीत होता हेच त्यांना समजेना. त्या बाणांनी निर्माण होणाऱ्या वाऱ्यात जेव्हा मोठमोठे वृक्ष हालत तेव्हा त्यांना बाणांचा पत्ता लागे. प्रलयकालीन झंझावाताप्रमाणे प्रखर वारे वाहू लागत. यात अनेक राक्षस मृत्यु-मुखी पडले.

तेव्हा आपल्या जवळ असलेल्या सुग्रीव, बिभीषण, जांबवान व हनुमान यांना उद्देशून राम म्हणाला—"मी ज्या प्रकारच्या बाणांचा उपयोग करीत आहे, ते शिवजी व मी सोडून कोणाला ही माहीत नाहीत."

लंकेतील राक्षस-स्त्रियांना युद्ध-

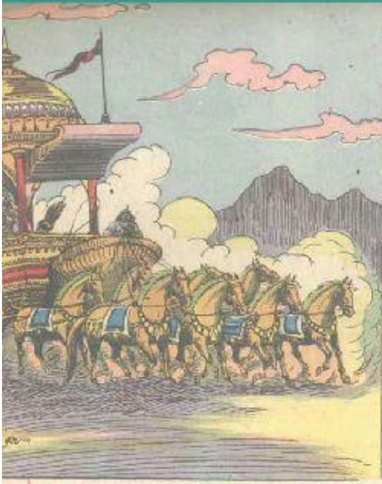
३४. देवेन्द्राचे रामाला साहय

Restore

भूमीवर चालू असलेल्या राक्षस-संहाराची वार्ता समजली. रणांगणावर मृत्यु-मुखी पडलेल्या राक्षसांपैकी अनेक पति होते, पुत्र होते. त्या ओक्सा-बोक्षी रडू लागल्या. 'त्या पापिणीची नजर रामाकडे का गेली आणि तिला रामाबद्दल का आकर्षण वाटले? त्या शूर्पणखेचे ऐकून रावणाने सीतेचे अपहरण का केले? रामाशी शत्रुत्व का स्वीकारले? निदान सीता रावणाची पट्ट राणी व्हावी, ते ही झाले नाही. सीतेला उचलून आणण्यासाठी गेलेला विराधाचा रामाने संहार केला! आता ही रामाचाच जय होणार; पण हे रावणाच्या लक्षात येत नाही. इतका नाश झाला तरी! उफ्, आम्ही दु:खसागरात बुडत आहोत!'-असं म्हणून आपले पति, पुत्र व बंधूंच्या वियोगाने त्यांनी रडून थैमान घातले.

एकीकडे राम जंगली आगीप्रमाणे राक्षस सेनेचा विनाश करीत होता, तर दुसरीकडे रावण आपल्या जवळ असलेल्या महोदर, महापार्श्व व विरूपाक्ष यांना गर्वाने सांगत होता-"खर, कुंभकर्ण, प्रहस्त व इंद्रजित यांचा अंत करणाऱ्या शत्रूचे निर्मूलन मी आता करायला निघालो आहे. माझ्या बाणांनी आता पृथ्वी व आकाश अंधकारमय होऊन जाईल आणि वानर-सेनेच्या झुंडी रणभूमीवर मरून पडतील."

रावण ज्या रथावर स्वार झाला होता, त्याला आठ घोडे जुंपलेले होते. रावण भयंकर तेजाने प्रकाशमान दिसत होता. त्याच्या बरोबर रथावर महापार्श्व, महोदर व विरूपाक्ष होते. वानर सेनेत घुसून रावणाने भयंकर युद्ध सुरू केले.

रामाने एकदा राक्षसांच्या सेनेचा जसा विध्वंस केला होता, तशाच प्रकारे रावणाने वानर-सेनेचा नाश करायला सुरुवात केली. हे पाहून वानर-सेनेच्या संरक्षणाची जबाबदारी सुग्रीवाने सुषेणवर टाकली आणि तो स्वतः ही युद्धासाठी निघाला. त्याने एक भयंकर आरोळी ठोकून अनेक सामान्य राक्षसांचा वध केला नि मग प्रमुख राक्षस-वीरांचा संहार करायला तो तयार झाला.

हे पाहून विरूपाक्ष रथाजवळील हत्तीवर उडी मारून बसला आणि त्याने वानर-सेनेत प्रवेश केला. तेथे त्याची सुग्रीवाशी गाठ पडली व तो त्याला आपल्या बाणांनी घायाळ करू लागला. तेव्हा सुग्रीवाने विरूपाक्षचे प्राण घेण्याचे ठरवून एक मोठा वृक्ष त्याच्या हत्तीच्या डोक्यावर मारला. त्यासरशी विरूपाक्षचा हत्ती मरून पडला.

विरूपाक्ष हत्तीवरून खाली आला व ढाल-तलवार हाती घेऊन युद्धासाठी सज्ज झाला. त्याने तलवारीने सुग्रीवावर एक वार केला. बराच वेळ सुग्रीव व विरूपाक्ष एकमेकांवर कुरघोडी करीत राहिले. शेवटी सुग्रीवाने विरूपाक्षवर असे जोरदार प्रहार केले की त्याच्या नाका-तोंडातून रक्त वाहू लागले. अशा रीतीने सुग्रीवाने विरूपाक्षचा अंत केला.

विरूपाक्ष मृत्युमुखी पडल्यावर वानर-सेनेशी युद्ध करण्यासाठी आता रावणाने महोदराची नियुक्ति केली. वानर-सैन्याचा फडशा पाडीत महोदर

जेव्हा पुढे आला, तेव्हा सुग्रीवाने त्याला रोखले. त्याने एका परिघाने महोदराच्या रथाला जुंपलेले घोडे मारून टाकले. यावर महोदराचा चेहरा रागाने लाल झाला आणि त्याचा आपादमस्तक थरकाप झाला. महोदर हातात गदा घेऊन सुग्रीवाशी लढायला तयार झाला.

लवकरच सुग्रीवाच्या हातचा परिघ आणि महोदराच्या हातातील गदा मोडून खाली पडली. तेव्हा सुग्रीव आणि महोदर मुष्टियुद्धासाठी तयार झाले. थोडा वेळ एकमेकांशी लढून आता दोघेही थकले. तेव्हा रणांगणावर जे हत्यार सापडेल

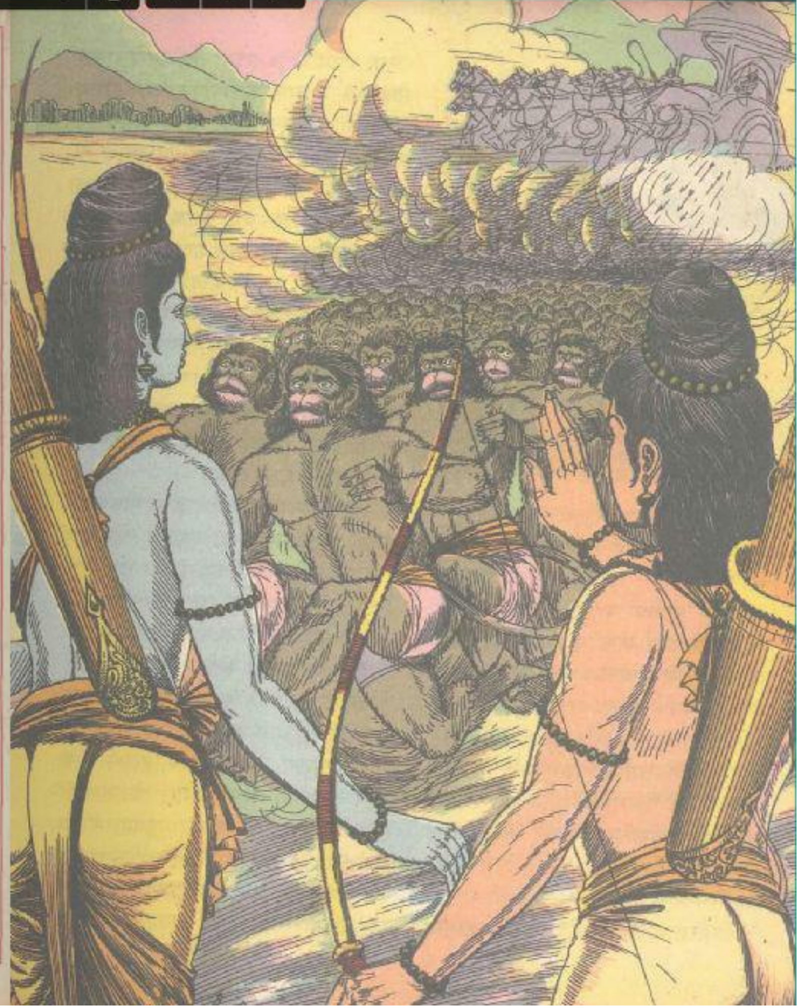

त्याचा उपयोग करून ते युद्ध करू लागले. एवढ्यात महोदराच्या हातातील तलवार सुग्रीवाच्या ढालीत घुसली. महोदर ती बाहेर काढण्याच्या प्रयत्नात असताना संधी साधून सुग्रीवाने महोदराचे डोके उडविले, आणि अशा रीतीने त्याचा अंत केला.

तोपर्यंत महापार्श्व अंगदाच्या सेनेवर तुटून पडला होता, वानर वीरांचा तो नाश करू लागला. यामुळे अंगदाचा राग अनावर झाला आणि त्याने एक लोखंडाचा गोळा महापार्श्ववर फेकला. तो लागताच महापार्श्व व त्याच्या रथाचा सारथी दोघे ही बेशुद्ध झाले. याच वेळी गवाक्ष आणि जांबवान तेथे आले, त्यांनी मोठमोठे दगड महापार्श्वाच्या रथावर टाकले. रथाचे तुकडे-तुकडे झाले व घोडे मरून पडले.

एवढ्यात महापार्श्व शुद्धीवर आला. तो जांबवान व गवाक्ष यांच्यावर बाणांची वर्षा करू लागला. यावर अंगद खूप रागावला व दुरूनच त्याने एक परिघ महापार्श्ववर फेकला. महापार्श्वने आपल्याला परिघापासून वाचवले तर समोरून अंगद त्याच्यावर चालून आला. त्याने थोडा वेळ महापार्श्वशी युद्ध केले आणि शेवटी मुष्टि-प्रहारांनी त्याला ठार केले.

आता नाइलाजाने रावणाला स्वतःच युद्ध-भूमिवर यावे लागले. सामान्य वानरांबरोबर लढण्याची त्याची इच्छा नव्हती. या युद्धाच्या मुळाशी असलेल्या रामाचाच त्याला अंत करायचा होता. रामाच्या दिशेने जाता जाता रावणाने आपल्या तामसास्त्राचा उपयोग करून अनेक वानरांचा अंत केला. हे अस्त्र फार भयंकर होतं, त्याच्या केवळ स्पर्शानेच अनके वानर घायाळ झाले. घाबरून ते पळून जाऊ लागले. हे सर्व पाहून राम स्वतः युद्धासाठी तयार झाला. रामाबरोबरच लक्ष्मण ही युद्ध करायला सज्ज झाला.

प्रथम लक्ष्मणाने रावणावर बाण सोडले, पण रावणाने ते सर्व मधेच खंडित करून टाकले. नंतर रावण रामाकडे वळला व बाण फेकू लागला. रामाने हे सर्व बाण मधेच खंडित केले. रावण व राम यांच्यात बराच वेळ तुंबळ युद्ध झाले. ते एकमेकांच्या अस्त्रांचा नाश करीत राहिले.

रावणाने रामावर असुरास्त्र टाकले. ते फारच भयानक होते. रामाने आपल्या आग्नेयास्त्राने त्याचा भंग केला. हे पाहून सुग्रीव व अन्य वानर-वीर आनंदित झाले.

यानंतर रावणाने रौद्रास्त्राचा उपयोग केला. रामाने आपल्या गांधर्वास्त्राच्या साह्याने रौद्रास्त्राचा नाश केला. तेव्हा रावणाने आपले सौरास्त्र रामाच्या दिशेने फेकले. रामाने आपल्या अस्त्राने त्याचे ही वाटेतच खंडन केले.

नंतर बराच वेळ राम व रावण एकमेकांवर बाण सोडत राहिले. रामाच्या बाणांनी रावण खूप घायाळ झाला व थोडा आराम करण्यासाठी खाली बसला.

तेव्हा लक्ष्मणाने प्रथम आपल्या बाणांनी रावणाच्या रथाचा ध्वज मोडून टाकला, त्याच्या रथाच्या सारथ्याचे डोके उडवले आणि नंतर त्याने रावणाच्या धनुष्याचे तुकडे-तुकडे करून टाकले.

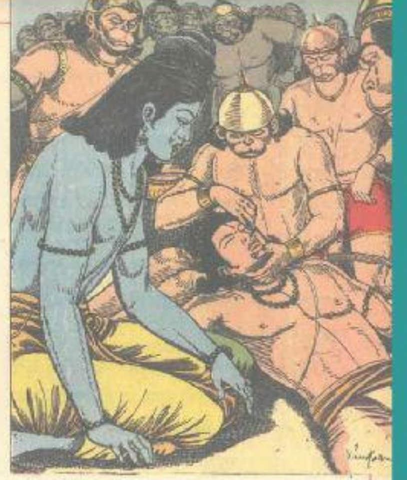
जेव्हा लक्ष्मण थांबला तेव्हा विभीषण पुढे आला. त्याने रावणाच्या रथाच्या घोड्यांना मारून टाकले. आता रावण खूप रागावला व त्याने विभीषणावर एक शक्ति फेकली. पण लक्ष्मणाने आपल्या बाणांनी मधेच त्या शक्तीचे तीन तुकडे करून टाकले.

आता रावण याहून अधिक भयानक शक्तीचा उपयोग करणार आणि विभिषणावर तिचा वापर करणार हे लक्ष्मणाच्या लक्षात आले. तो आपली जागा सोडून विभीषणाच्या पुढ्यात येऊन उभा राहिला, एक प्रकारे तोच विभीषणाचे कवच बनला आणि रावणावर बाणांचा वर्षाव करू लागला. त्याचा उद्देश असा की रावणाला त्या शक्तीचा उपयोग करता येऊ नये.

तेव्हा रावण लक्ष्मणाला म्हणाला- "लक्ष्मणा, तू विभीषणाच्या पुढे येऊन उभा राहिला आहेस, म्हणून आता या शक्तीचा प्रयोग मी तुझ्यावरच करतो. ही शक्ति तुझे प्राण घेईल." मग रावणाने त्या शक्तीचा प्रयोग लक्ष्मणावरच केला.

त्या शक्तीला शाप देत राम म्हणाला-"तू व्यर्थ हो!" तरी पण ती शक्ति सरळ येऊन लक्ष्मणाच्या छातीत घुसली व दुसऱ्या बाजूने बाहेर येऊन खाली पडली. रामाने रागाने त्या शक्तीचा विनाश करून टाकला. या वेळी रावण रामावर बाण सोडीतच राहिला. रामाने त्या बाणांची मुळिच पर्वा केली नाही. रामाने एकदा हनुमानाला आलिंगन दिले. नंतर हनुमान, सुग्रीव इत्यादींना राम म्हणाला-"तुम्ही लक्ष्मणाचे संरक्षण करा, आता या रावणाचा वध करण्याची वेळ येऊन ठेपली आहे."

परंतु लक्ष्मणाची स्थिति पाहून रामाची युद्ध करण्याची इच्छा कमी होत चालली. हे ओळखून सुषेण आता रामाला म्हणाला-"तुम्ही लक्ष्मणाची चिंता करू नका. तो जिवंत आहे. त्याचे प्राण वाचवता येतील." नंतर हनुमानाकडे वळून तो म्हणाला-"एकदा जो औषधि-पर्वत तू उचलून आणला होतास, त्याच्या उजव्या

बाजूच्या शिखरावरील औषधि वनस्पति घेऊन ये. आपल्याला लवकरच लक्ष्मणाचे प्राण वाचविले पाहिजेत."

हनुमान त्या औषधि-पर्वतावर गेला, पण कोणत्या वनस्पति आणाव्यात हे त्याला समजेना, म्हणून तो पर्वताचे शिखरच उचलून घेऊन आला. तो सुषेणला म्हणाला-"ज्या औषधि वनस्पति आपल्याला पाहिजेत त्या मी ओळखू शकलो नाही. म्हणून मी शिखरच उचलून घेऊन आलो आहे. तुला ज्या वनस्पति पाहिजेत त्या यातून घे."

सुषेणने हनुमानाच्या बुद्धि व पराक्रमाची प्रशंसा केली व आवश्यक त्या वनस्पति

काढून घेतल्या. नंतर त्याने वनस्पतींचा रस काढून तो लक्ष्मणाच्या नाकात घातला. आता लक्ष्मण शुद्धीवर येऊन उभा राहिला.

रामाच्या डोळ्यातून अश्रू वाहू लागले. आनंदाने त्याला मिठी मारून राम म्हणाला-"लक्ष्मणा, तू मृत्यूच्या दाढेतून परत आलास. जर खरोखरीच तुला मृत्यु आला असता, तर या युद्धापासून मला काय मिळते? तू जिवंत होऊन उठलास हे माझे सुदैव!"

तेव्हा लक्ष्मण उद्गारला-"आपण असे दुबळ्यासारखे बोलणे इष्ट नाही. रावणाचा वध करून विभीषणाला लंकेचा राजा बनविण्याचे वचन आपण दिलेले आहे. आपण कृपया माझी काळजी करू नका. प्रथम त्या रावणाचा अंत करून, आपण आपल्या वचनाचे पालन करावे. विभीषणाला लंकेचा राजा बनविणे हेच आपले ध्येय असले पाहिजे. सूर्यास्तापूर्वी रावणाचा वध आपण करावा अशी माझी इच्छा आहे."

लक्ष्मणाचे हे शब्द ऐकून रामाने आपले धनुष्य उचलले व तो रावणावर बाण सोडू लागला. राम-रावणाच्या या युद्धात एक गोष्ट विचित्र होती. रावण रथारूढ होऊन युद्ध करीत होता, तर राम जमिनीवरूनच!

हे पाहून इन्द्राने आपला रथ व सारथी मातली यांना पृथ्वीवर पाठविले. मातली थेट रामाकडे येऊन म्हणाला-

"हे राम, आपला विजय व्हावा म्हणून भगवान इन्द्राने हा रथ आपणाकडे पाठविला आहे. या रथाबरोबरच इन्द्राने आपले धनुष्य, कवच, बाण व शक्ति आपणासाठी पाठविले आहेत. यावेळी मीच या रथाचा सारथी आहे. आता आपण या रथावर आरूढ व्हावे व रावणाचा संहार करावा."

मातलीचे बोलणे ऐकून रामाने नम्रपणे रथाला प्रदक्षिणा घातली व त्यावर आरूढ झाला. नंतर राम व रावण यांच्यात असं युद्ध झालं की पाहणारे पहातच राहिले.

विफल हुषारी

फार पूर्वी सुलतान नूरशहा बगदादवर राज्य करत होता. त्याचा स्वभाव मोठा चेष्टेखोर होता. एकदा बगदादमधील एक मोठा व्यापारी रहमतुल्ला हा अचानक मृत्यु पावला. तो एकटाच होता. त्याच्या इस्टेटीला कोणी वारस नसल्यामुळे ती सारी सरकारजमा केली गेली.

बगदादमधेच रहाणारा अब्दुल्ला नावाचा युवक फारच गरीब होता. पण त्याबरोबरच तो मोठा धूर्तही होता. रहमतुल्लाची इस्टेट गडप करण्यासाठी त्याने एक युक्ती योजली, अन् तो सुलतान नूरशहाच्या दरबारात हजर झाला.

दरबारात सुलतानला मोठ्या अदबीने सलाम करून अब्दुल्ला म्हणाला, "जहाँपनाह! मला माफी असावी. आपल्या शहरातल्या रहमतुल्ला या व्यापाऱ्याची सारी संपत्ती, त्याला वारस नसल्यामुळे, सरकारजमा झाल्याची वार्ता मला नुकतीच समजली. खरं म्हणजे तो एकटाच होता, अन् मीही एकटाच आहे. ज्याला आपलं असं कोणी नसेल, त्याचे आईबाप अल्लाच असतो ना? तेंव्हा अशा प्रकारे रहमतुल्ला आणि मी 'अल्लाची मुलं' असल्याने भाऊभाऊच लागतो नं एकमेकांचे? रहमतुल्ला हा तसा माझा कोठा भाऊच! माझी आपणाला अशी विनंती आहे की माझा मोठा भाऊ रहमतुल्ला याचा भाऊ म्हणून माझं नाव घोषित केलं जावं, अन् आपल्या खजिन्यात पोचलेली त्याची इस्टेट मला दिली जावी."

"होय! तू बरोबरच बोलत आहेस! तुझ्या मोठ्या भावाची इस्टेट तुला नक्कीच मिळायला हवी." असे म्हणून सुलतानाने खाजिनदाराला बोलावून घेतले, अन् त्याला आज्ञा दिली, "रहमतुल्लाच्या संपत्तीतला एक दिनार आणून त्याचा छोटा भाऊ अब्दुल्ला याला आणून दे."

सुलतानची आज्ञा ऐकून अब्दुल्लाने आश्चर्याने विचारले, "काय फक्त एकच दिनार?"

"होय! कारण तुझ्यासारखेच रहमतुल्लाचे भाऊ आपल्या राज्यात कित्येक हजार आहेत नं! मग त्यांनाही आपापला हिस्सा मिळायला नको का?" सुलतान गालात हसत बोलला.

हे ऐकून अब्दुल्ला एकदम चुप झाला. कारण सुलतानच्या प्रश्नाला त्याच्याजवळ उत्तरच कुठे होते?

पूर्णिमेच्या रात्रीचे पिशाच्च

मधुपुरीच्या जंगलात एक लाकुडतोड्या आपल्या झोपडीत रहात असे. त्याला दोन मुली होत्या चंपा नि चुन्नी. चंपा एक वर्षाची होती तेव्हा तिची आई वारली. तेव्हा तिच्या वडिलांनी दुर्गा नावाच्या एका बाईशी लग्न केले. चुन्नी दुर्गाची मुलगी होती.

दुर्गा मोठी कठोर होती. ती चंपाला फार त्रास देई. सावत्र आईच्या शिव्यांनी चंपाचे अंतःकरण फार दुःखी होई, नि ती परमेश्वराला प्रार्थना करी की त्याने सावत्र आईच्या शिव्यांपासून तिला मुक्त करावे, लवकरच आपले लग्न व्हावे.

एका पूर्णिमेच्या रात्री वारा पडला होता, त्यामुळे चंपाची झोपमोड झाली. ती बाहेर जायला निघाली, इतक्यात तिला आपल्या वडिलांचे व सावत्र आईचे बोलणे ऐकू आले.

वडील म्हणत होते—"आपल्या मुली आता मोठ्या झाल्या. कर्ज काढून का होईना यंदा चंपाचे लग्न केलेच पाहिजे."

हे ऐकून दुर्गाच्या रागाचा पारा चढला. ती म्हणाली-"वेड तर नाही लागलं ना तुम्हाला? चुन्नीच्या लग्नाचा आता विचार करा, दुसरे काही मनात आणू नका, सांगून ठेवतेय!"

हे ऐकून चंपाला फार वाईट वाटलं. आता तिला भीति वाटली की या घरातील कामांमधून आपली सुटका कधीच होणे शक्य नाही. त्या पूर्णिमेच्या रात्री झोपडीबाहेर पडली नि जंगलाकडे निघाली.

एका ठिकाणी तिला एक विहीर दिसली. तीत उडी मारून आत्महत्या करावी अशा विचाराने ती विहिरीकडे गेली. तेव्हा झाडावरून एका पिशाच्चाने

अविनाश साठे

खाली उडी मारली नि ते म्हणालं-"थांब! थांब!"

पिशाच्चाने मोठ्या प्रेमाने खोद-खोदून विचारले तेव्हां चंपाने त्याला आपली रामकहाणी ऐकवली.

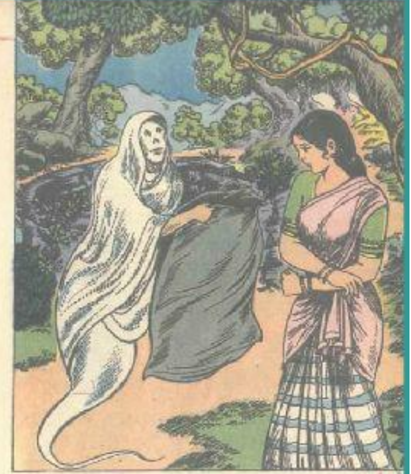
"छे छे! एवढ्याशा गोष्टीसाठी आत्महत्या करायला निघालीस?" असं म्हणून पिशाच्च्याने त्या पडक्या विहिरीत उडी मारली, अन् एक जुनं पोतं आणून ते चंपाला दिलं.

आश्चर्याने चंपाने विचारले-"याचा मला काय उपयोग?"

"हे पोतं तू आपल्यापाशी ठेवलंस तर तुझ्या सावत्र आईच्या शिव्या सुद्धा तुला गोड वाटतील. बाकीचं जाऊं दे, तिने शिव्याच द्याव्यात असं तुला वाटेल. कारण तिने एक शिवी दिली की या पोत्यात एक सोन्याचं नाणं पडेल." पिशाच्च म्हणाले.

चंपाने पिशाच्च्याजवळ कृतज्ञता प्रकट केली, नि ती झोपडीत परत आली.

दुसऱ्या दिवशी भल्या पहाटे दुर्गा रागा-रागाने ओरडत चंपाजवळ आली आणि तिच्या पाठीवर एक चपराक मारीत शिव्या देऊ लागली-"काय ग आळश्यांची राणी, अजून झोपून राहिली आहेस? ऊठ, गोठ्यात जाऊन सफाई कर नि धार काढून दूध आण."

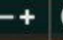

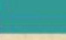
त्या दिवशी रात्री लाकुडतोड्या जेव्हा घरी आला तेव्हा दुर्गाच्या शिव्यांनी पोतं दोनशे नाण्यांनी भरुन गेलं होतं. चंपाने वडिलांना पोतं दाखवलं नि म्हणाली- "पूर्णिमेच्या रात्रीच्या पिशाच्च्याचं हे वरदान आहे!"

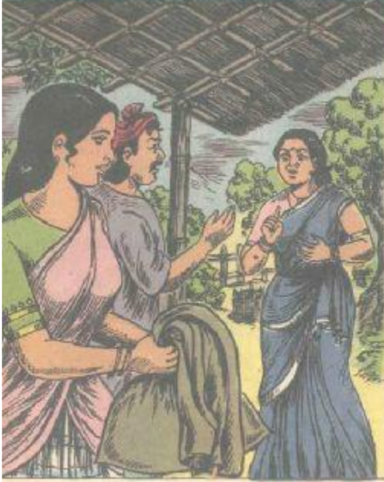
दुर्गाने सोन्याच्या नाण्यांनी भरलेली पिशवी झोपडीत नीट लपवून ठेवली. लाकुडतोड्या चंपासाठी स्थळं शोधू लागला.

पुन्हा पूर्णिमेची रात्र आली. दुर्गाने आपली मुलगी चुन्नी हिला सगळं काही समजून सांगितलं. चंपा प्रमाणेच चुन्नी विहिरीकडे जायला निघाली, जशी काही

जीव द्यायला निघाली आहे.

पूर्णिमेच्या रात्रीच्या पिशाच्चाने तिला आडवले. चुन्नीने सांगितलं की आपल्या आईच्या शिव्या सहन होत नसल्याने ती आत्महत्या करायला निघाली आहे.

पूर्णिमेच्या रात्रीच्या पिशाच्च्याने विहिरीतून पोतं आणलं नि म्हणालं-या पोत्याची एक विशेषता आहे, पण ती फक्त एकच दिवस टिकते.

ठीक याच वेळी त्या देशावर राज्य करणारा वृद्ध राजा आपल्या एकुलत्या एक मुलाला दटावून विचारीत होता-"बोल, शेवटी तू लग्न करणार आहेस की नाही? आतापर्यंत अनेक देशांच्या राजकुमारींची चित्रे तू पाहिलीस, पण एकीला ही तू पसंत केले नाहीस. माझ्या प्रश्नाचं उत्तर दे." राजाला बराच राग आला होता, तो चिडलेला दिसत होता.

हंसून युवराज म्हणाला-"पिताजी, माझी लग्न करण्याची इच्छा नाही असं तर मी म्हणत नाही. पण या सर्व राजकुमारींमध्ये मला पाहिजे अशी सुंदर कोणी ही नाही. यांच्या तुलनेत तर त्या डोंगरी मुलखात राहणाऱ्या लाकुडतोड्याच्या मुली अधिक सुंदर वाटतात मला!"

राजाच्या लक्षात आलं की युवराज विजय नेहमी शिकारीसाठी जंगलात जातो, अन् तिथं त्याने या मुलींना पाहिलं असलं पाहिजे. म्हातारा राजा विजयचं लग्न करू इच्छित होता, म्हणून तो विजयला म्हणाला—"तर मग, लाकुडतोड्याच्या मुली तुला पसंत असल्या जर त्यांच्या पैकी एकीशी लग्न कर. मी नाही म्हणणार नाही. त्यांच्या पैकी कोणत्या मुलीशी लग्न करशील बोल?"

तेव्हा राजकुमार विजय म्हणाला-"तशा त्या दोघी ही सुंदर आहेत. मी दोघींशी जरा जवळून परिचित होऊन माझी पत्नी होण्यास कोण अधिक

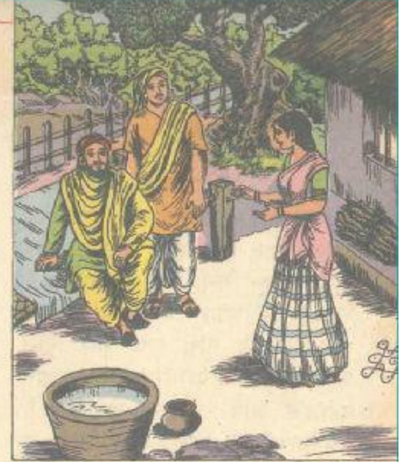
योग्य आहे ते ठरवीन!"

दुसऱ्या दिवशी राजा आणि राजकुमार गुप्त वेषात त्या लाकुडतोड्याच्या घरी पोचले. सूर्योदयाची वेळ होती. लाकडे तोडण्यासाठी लाकुडतोड्या जंगलात गेलेला होता. झोपडी समोर स्वच्छता करून, सडा घालून चंपा रांगोळी घालत होती.

दोन अनोळखी पाहुण्यांना पाहून चंपाने अंगणात खाट टाकली, पाहुण्यांना बसायला सांगितलं नि म्हणाली-"आपण माझ्या वडिलांना भेटायला आलेले दिसताहात. ते तर कामाला गेलेले आहेत. आता ते संध्याकाळीच येतील. माझ्या आईशी बोलण्याची आपली इच्छा असेल तर बोलवू तिला?"

आत झोपडीत दुर्गा चुन्नीला शिव्यांची लाखोली वहात होती. तिची इच्छा होती की आज एक क्षण ही वाया जाऊं नये आणि अशा रीतीने पोतं सोन्याच्या नाण्यांनी तुडुंब भरावं. म्हणून ती शिव्या देत राहिली.

कोणी तरी दोन अपरिचित माणसं आल्याची वार्ता चंपाने आईला दिली. तेव्हा दुर्गा म्हणाली-"त्यांना सांग की चालते व्हा इथून! ती फार कामात आहे इथे. या देशाचा राजा जरी आज माझ्या घरी आला, तरी मला बोलायला

फुरसत नाही."

झोपडी बाहेर येऊन चंपा राजाला म्हणाली-"माझी आई फार कामात गुंतली आहे, तुमच्याशी बोलायला वेळ नाही तिला. कृपा करून रागावू नका."

"तर मग जातो आम्ही!" असं म्हणून राजा नि राजकुमार परत निघाले.

रस्त्यात विजयला राजा म्हणाला-"आता आपण ज्या मुलीला पाहिलं ती ठीक आहे. तरी पण दुसरीला एकदा पाहिलेलं बरं. आपण उद्या पुन्हा येऊ या."

तेव्हा विजय म्हणाला-"पिताजी, तसं करायची जरूर नाही. आपल्या आईच्या

तोंडून इतक्या शिव्या खाणाऱ्या मुलीला पाहण्याची सुद्धा आवश्यकता मला वाटत नाही."

दुसऱ्या दिवशी राजाचे सैनिक आले नि ते लाकुडतोड्याच्या सर्व कुटुंबाला सम्मानपूर्वक राजधानीत घेऊन गेले. राजवाड्यात पोंचल्यावर दुर्गाने चंपाचा हात पकडून तिची क्षमा मागितली. ती म्हणाली-"चंपा, मला माफ कर. कठोरपणे मी तुला खूप त्रास दिला. आपल्या दुष्टपणाचा परिणाम मी हा आता पहातेच आहे. आपली उदारता नि सहनशक्तीच्या बळावर तू आता या देशाची महाराणी बनणार आहेस. पूर्णिमेच्या रात्रीच्या पिशाच्च्याच्या दयेने खूप सोनं घरात जमलं आहे. चुन्नीचं लग्न एकाद्या लाकुडतोड्याशी करण्याऐवजी कोणा लाकूडव्यापाऱ्याशी मी आता करून देईन." दुर्गा दुःखी स्वरात चंपाला समजावत राहिली.

तिचे शांतवन करीत चंपा म्हणाली-"काही वाईट वाटून घेऊं नकोस आई! आपल्या बहिणीसाठी चांगलं स्थळ शोधून तिचा विवाह करण्याची जबाबदारी आता माझी!"

मधेच दखल देत राजकुमार विजय म्हणाला-"हे तू काय सांगताहेस चंपा? मी या देशाचा राजा होणार आहे. माझ्या होणाऱ्या पत्नीच्या बहिणीचं लग्न एकाद्या लुंग्या-सुंग्याशी मी कसं होऊन देईन? तिचा नवरा ही एक राजकुमारच असेल."

आणि दुर्गाकडे पहात तो म्हणाला-"सासूबाई, तुम्ही मुळिच चिंता करू नका. चुन्नीचं लग्न एकाद्या राजकुमाराशी मी नक्की घडवून आणीन."

हे ऐकून दुर्गाला फार आनंद झाला. आणि चुन्नीचा चेहरा फुलासारखा चमकू लागला.

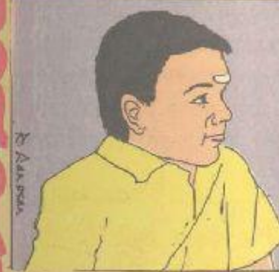
चान्दोबाच्या बातम्या

कोलम्बस नव्हे, फाहियान!

आज सारी दुनिया असे समजते की ५०० वर्षांपूर्वी इटलीतला एक नाविक क्रिस्तोफर कोलम्बस यानेच अमेरिका शोधून काढली. ही ऐतिहासिक घटना घडल्याला ७०० वर्षे पूर्ण झाल्याबद्दलचा समारंभही मागील १२ डिसें. रोजी थाटामाटाने साजरा झाला. परंतु अमेरिकेत पोचलेल्या लियान युनशान नावाच्या चिनी इतिहास-संशोधकाने या धारणेचे खंडन करून नुकतेच असे जाहीर केले की कोलम्बसाच्याही १०००० वर्षांपूर्वी चिनी बौध्द संन्यासी फाहियान (३३६-४२२) हा 'एपोटी' नावाच्या राज्यात पोचला होता. हे एपोटी नावाचे राज्य, त्या काळात अमेरिकेतल्या पश्चिम तटवर्ती प्रान्तात, आजच्या लासएन्जिल्सच्या जवळ होते. चौथ्या शतकात भारतात आलेला फाहियान तो हाच. १५०० वर्षांपूर्वी फाहियानने लिहिलेल्या आत्मकथेच्या आधारे लियान युनशानने एका अंतर्राष्ट्रीय अधिवेशनात आपला हा विचार प्रकट केला.

कॅलेण्डर बालक

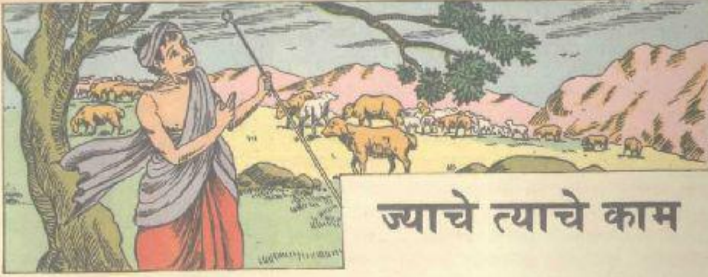
या वर्षी गणतन्त्र दिवस कोणत्या वारी आला? मंगळवारी. जानेवारीची पहिली तारीख कोणत्या वारी आली? शुक्रवारी! अच्छा, मग १९०० मधील जानेवारीच्या पहिल्या तारखेला कोणता वार होता? हां! हे सांगायला आपल्याला कॅलेण्डर उलटून पहावे लागेल नं? पण कोणत्याही कॅलेण्डरची मदत न घेताच अविनाश नटराजन् नावाचा पाच वर्षांचा मुलगा झटकन उत्तर देईल की, तो दिवस होता सोमवार. हा बालक तमिळनाडूतील ईरोड येथे रहातो, आणि हा अद्‌भुत् मेधावी बालक झटपट सांगू शकतो की कोणत्या सालची, कोणती तारीख कोणत्या वारी आली किंवा येईल। त्यामुळे या बुध्दिमान् बालकाला 'कॅलेण्डर बॉय' असे संबोधले जाते. हा अद्‌भुत् बालक पुढे आणखी काय चमत्कार करील किंवा आणखी काय काय शोध लावील हे आपल्याला पहायचे आहे.

एकटाच दक्षिण ध्रुवावर!

इसवी सन १९९० मधे नॉर्वेतील अर्लिंग काग नावाच्या एका युवकाने आपल्या मित्रासमवेत उत्तरध्रुवाची यात्रा पूर्ण केली. २९ वर्षांच्या या साहसी युवकाने आता एकट्यानेच ५० दिवसांचा प्रवास केला व या वर्षाच्या जानेवारीच्या पहिल्या आठवड्यात तो दक्षिण-ध्रुवावर पोचला! हा साहसी युवक १२० किलो वजनाचे आवश्यक सामान स्लेज (बर्फावर घसरत जाणारी गाडी) वर ठेवून ती खेचत, दिवसाकाठी जवळजवळ २६ कि. मी. इतके अंतर चालत, एकूण १,३९० कि. मी. चा हा प्रवास ठरवलेल्या वेळेच्या दहा दिवस अगोदरच पूर्ण करून, एकटाच दक्षिण ध्रुवावर पोचला!

 Restore

ज्याचे त्याचे काम

एका गावात एक धनगर रहात असे. तो अगदीच भोळाभाबडा होता अन् बिचारा एकटाच होता. एकदा त्याला जरूरी कामासाठी बाजारात जाणे भाग पडले. पण त्याच्या मेंढ्यांची राखण करायला कोण होते? तेंव्हा मेंढ्यांच्या रक्षणाचा भार परमेश्वरावर सोपवून तो बाजाराकडे निघाला.

थोडे दूर चालल्यावर रस्त्यात त्याला एक ओळखीचा इसम भेटला. त्याने विचारले, "अरे कुठे निघालायस?"

"बाजारात काही खरेदी करायचीय मला." धनगर अुत्तरला.

"ते ठीक आहे रे! पण मग तुझ्या मेंढया कोण राखतंय आज?" त्या हुशार माणसाने विचारले.

"कोणी नाही. आहेच कोण माझं? त्यांची राखण आज परमेश्वरच करील." असे म्हणून तो भोळा धनगर पुढे गेला.

"असं काय? मग आता परमेश्वर कशी राखण करतो, ते पाहूनच घेतो मी!" असे मनात म्हणून तो दुसरा माणूस सरळ धनगराच्या मेंढ्यांच्या कळपाकडे गेला. तेथे त्याने चांगल्या तगड्या, गुबगुबीत पोसलेल्या वीस मेंढ्या निवडल्या अन् त्यांना हाकून नेत तो आपल्या गावाकडे निघून गेला.

धनगर बाजारातून परतल्यावर आपल्या वीस मेंढ्या कमी झाल्याचे समजायला त्याला वेळ नाही लागला. त्याने विचार केला-इथून पुढे मेंढ्या राखायचं काम परमेश्वरावर सोपवणे बरे नव्हे.

नंतर त्याने मेंढ्या राखण्यासाठी दोन कुत्रे खरेदी केले. ज्याच्याकडून त्याने ते कुत्रे घेतले, तो इसम धनगराला म्हणाला कि यांना रोज फक्त एक एक अुन्दीर खायला घाल म्हणजे पुरे!

पण कुत्रे आल्यानंतरही धनगराचे नुकसान होतच राहिले. तिथे जवळपास काही लांडगे होते. ते रात्री येअून कळपातल्या मेंढ्या मारून खात असत. कुत्रे त्यांना पाहूनही मुळीच भुंकत नसत, कारण मेंढ्यांचे अुरलेसुरले मांस कुत्र्यांनाही खायला मिळे.

काही दिवस गेल्यावर धनगराच्या लक्षात आले की अजूनही आपल्या कळपातल्या मेंढ्या कमीच होत आहेत!

इतक्यात तिकडून जाणारा एक म्हातारा थांबून धनगराला विचारू लागला. "काय झालं भोळ्या मुला? कसलं संकट आलं तुझ्यावर?"

"रडू नाही तर काय करू बाबा? परमेश्वरावर विश्वासून कळप सोडून बाजारला गेलो, तर माझ्या वीस मेंढ्या चोरीला गेल्या; अन् दिसत असूनही परमेश्वराने काहीही केलं नाही. नन्तर कळपाच्या रक्षणासाठी दोन कुत्रे खरेदी केले मी, तरीही ये रे मागल्या! कुत्रे असून-नसून सारखेच!" धनगराने आपले दु:ख म्हाताऱ्यापुढे ओकून टाकले.

"कुत्र्यांना खायला काय घालतोस भोळ्या?" त्या म्हाताऱ्याने विचारले.

"दोघांना एक एक अुन्दीर खायला घातला म्हणजे बास, असं त्या कुत्रे विकणारानंच सांगितलं होतं मला! मी

रोज त्यांना एक एक अुन्दीर पकडून आणून देतो." धनगर बोलला.

"ओहो! असं आहे होय? म्हणूनच तर तुझ्यावर असं संकट ओढवलं! तू कधीतरी एकादी मेंढी मारतच असशील ना? मग आपल्या कुत्र्यांनाही पोटभर खाअू घाल ना! म्हणजे, ते खातील तितकं! तू आपलं काम नीटपणे कर, अन् बघ कुत्रेही आपलं काम नीट करतात की नाही! एका अुंदराने त्यांना काय कात होणारेय?" म्हाताऱ्याने सल्ला दिला.

तेंव्हापासून धनगर आपल्या कुत्र्यांना पोटभर खायला घालू लागला. आणि कुत्र्यांना पोटभर मिळू लागल्यावर मेंढ्या नाहीशा होणेही आपोआप थांबले! पहिल्या दिवशी लांडगे आलेच नाहीत. दुसऱ्या दिवशी जेंव्हा दोन लांडगे आले तेंव्हा कुत्र्यांनी त्यांना पाहिलेच.

एक कुत्रा भुंकत म्हणाला, "जा, जा! आमचा मालक आता आम्हाला पोटभर देतो खायला. तुमचं अुष्टं खायची आम्हाला आता काही गरज नाही."

"नका रे जाअू माझ्या बांधवांनो! या, आपलं पोट भरून घ्या-अन् पूर्वीपासून चालत आल्याप्रमाणे आम्हाला ही द्या थोडं!" दुसऱ्या कुत्र्याने भुंकून त्यांना सांगितले.

क्षणभर लांडगे जरा विचारातच पडले, कारण आजपर्यन्त या कुत्र्यांना त्यांनी भुंकताना कधी पाहिलेच नव्हते! अन् आता ते भो-भो करून परस्परविरुद्ध बोलत आहेत! पण या कुत्र्यांनी आजपर्यन्त त्यांच्यावर कधी हल्ला केला नव्हता, म्हणून दुसऱ्या कुत्र्याच्या सांगण्यावर विश्वासून ते धैर्याने कळपाजवळ सरकले.

दुसऱ्याच क्षणी कुत्रे वाघासारखे त्यांच्यावर तुटून पडले! जोरजोराने भुंकून पहातापहाता कुत्र्यांनी त्या लांडग्यांना फाडून मारून टाकले!

वाघांचा विनाश

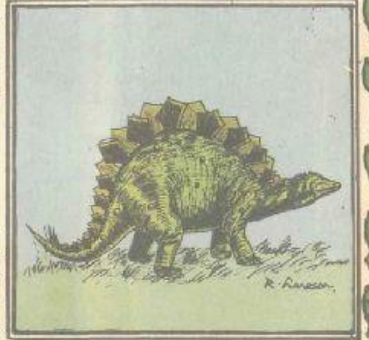
दोन दशकांपूर्वी आपल्या सरकारने 'वाघांच्या संरक्षणा' साठी जी योजना हाती घेतली, तिच्या परिणामामुळे देशातल्या एकूण १७ अभयारण्यांमधे मिळून रहाणाऱ्या वाघांची संख्या १,८०० वरून ४,३०० पर्यन्त वाढली. परन्तु अलिकडे या अभयारण्यांमधूनही चोरून या जनावरांची शिकार केली जात आहे. अशा तऱ्हेने आपल्याच देशात नव्हे, तर आपले अुपखंड असणाऱ्या नेपाळ, भूतान व बांगला देशातही अशी शिकार चालू आहे. संपूर्ण जगात असणाऱ्या सात-आठ हजार वाघांपैकी जवळजवळ साठ टक्के वाघ आपल्या या चार भूखंडातच आहेत. गेल्या डिसेंबरमधे वातावरण विशेषज्ञांनी दिल्लीत झालेल्या आंतरराष्ट्रीय अधिवेशनात अशी घोषणा केली आहे की वाघांच्या संरक्षणासाठी तातडतोब पाअुले अुचलली नाहीत, तर २०२० सालापर्यन्त वाघ हा प्राणी केवळ प्राणिसंग्रहालयातच पहायला मिळण्याची वेळ येईल!

निर्मूल होत असणारे जीवजंतु

केवळ वाघच नव्हे, तर १५० जातींचे निरनिराळे सस्तनप्राणी, पक्षी, सरपटणारें प्राणी, अुभयचर व अनेक तऱ्हेचे किडे आज निर्मूलनाच्या भयग्रस्त कड्यावर अुभे आहेत! वैज्ञानिक म्हणत आहेत की विशेषत: सिंह, हत्ती, जंगली गाढव, सिंहाच्या शेपटीचा वानर व इंडस डॉल्फिन या साऱ्या प्राण्यांचे निर्मूलन होण्याचा धोका निर्माण झालेला आहे. ही सारी जनावरं आपल्याच देशातली आहेत. त्यामुळे जनतेने निसर्गानुकुल जीवन जगायला हवे, नाहीतर आपले मित्र असणारी ही जनावरे नक्कीच नष्ट होतील.

दोन मते

एका काळी डायनोसर नावाच्या राक्षसी पाली साऱ्या जगात अस्तित्वात होत्या. त्यांच्या अचानक नाहीसे होण्याची दोन कारणे दिली जात आहेत. प्रथम वैज्ञानिकांनी असे मत प्रकट केले की, जवळजवळ ४०,००,००९ वर्षांपूर्वी ज्वालामुखींचा स्फोट झाला. विशाल ज्वालामुखी पर्वत अशा तऱ्हेने अुद्दीपित झाल्यामुळे प्रचंड प्रमाणात लाव्हारस भूमीवर सर्वत्र पसरला; अन् त्यामुळे या विशालकाय डायनोसर प्राण्यांचा विनाश ओढवला. मेक्सिकोमधे १७० कि.मी. रुंद अशा ज्वालामुखीचा शोध लावण्यात आला. आणि असे अनुमान काढण्यात आले की अंतरिक्षातून पृथ्वीवर आलेल्या एकाद्या विशाल ग्रहामुळे किंवा धूमकेतूच्या टकरीमुळे हा ज्वालामुखी

तयार झाला. आणि वैज्ञानिकांनी असे मत प्रकट केले की जवळजवळ ६,५०,००,००० वर्षांपूर्वी अशा तऱ्हेची टक्कर झाल्यामुळेच त्यावेळी भूमीवर असणारे ७० टक्के प्राणी या राक्षसी पालींसह नष्ट झाले. सध्या मानव जनावरांबाबत जे क्रौर्य किंवा अप्रेम दाखवत आहे, तेच जनावरांच्या विनाशाला कारण होत आहे.